

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ord af
RTIN A.
NSEN

rskrift af
AS
DSDORFF

GEORG QUISTGAARD fængselsdagbog og breve

GEORG QUISTGAARD

FÆNGSELSDAGBOG
OG BREVE

STIG VENDELKÆRS FORLAG

FÆNGSELSDAGBOG
OG BREVE

STIG VENDELKÆRS
UNGDOMSBIBLIOTEK:

- David Jens Adler:* Kemi for amatører
J. Foltmann og J. Florant: Flyvning.
Sten Gudme: Winston Churchill
Axel Holm: Hvidsten gruppen
Jan Maegaard: Musikalsk modernisme
Fridtjof Nansen: På ski over Grønland (uds.)
Frederik Nielsen: Hvorfor læser vi
Georg Quistgaard: Fængselsdagbog og breve
Knud Pedersen: Breve fra fængslet
Th. Ramskou: Arkæologi som hobby
Th. Ramskou: Sådan levede vi
Th. Ramskou: Vikingetiden
Günther Sachse: Mytteriet på »Bounty«
Günther Sachse: Mytteristernes ø
Lytton Strachey: Florence Nightingale (uds.)

GEORG QUISTGAARD

FÆNGSELSDAGBOG OG BREVE

*med forord af Elias Bredsdorff
og efterskrift af Martin A. Hansen*

STIG VENDELKÆRS FORLAG
KØBENHAVN

Omslag af Gerhard Madsen.
Printed in Denmark by
E. M. Fällings Bogtrykkeri.
MCMLXV.

FORORD

TIL FØRSTEUDGAVEN (1946)

Den 12. maj 1944 meddeltes det officielt, at ni danske frihedskæmpere ved en tysk krigsret var blevet idømt døds- og tugthusstraffe. De dødsdømte var Georg Quistgaard, bankbogholder Carl Jørgen Larsen, kontormedhjælper Arne Lützen-Hansen og fru Monica Wichfeldt. Det meddeltes samtidig, at fuldbyrdelsen af dødsdommene ville blive gjort afhængig af, hvorvidt der fandt nye sabotagehandlinger sted. Den 23. maj 1944 bragte bladene en officiel meddelelse om, at Georg Quistgaard, Carl Jørgen Larsen og Arne Lützen-Hansen den foregående dag var blevet henrettet. Fru Monica Wichfeldt blev derimod benådet, idet straffen for hendes vedkommende blev ændret til livsvarigt tugthus i Tyskland — hvor hun døde inden kapitulationen! Meddelelsen om fuldbyrdelsen af dødsdommene ledsagedes af en meddelelse om, at der havde fundet nye sabotagehandlinger sted.

Georg Quistgaard — en af de 102, der blev henrettet efter officiel krigsretsdøm, en af de danske patrioter, der den 29. august 1945 blev begravet i Mindelunden i Ryvangen — hvem var han?

Lad dagbogen og brevene selv skildre Georg Quistgaard med hans egen fabulerende, selvironiske og poetiske pen — en pen, der *in casu* blot var en ulovligt erhvervet og omhyggeligt vogtet stump blyant, et klenodie, som gav ham lejlighed til i Vestre Fængsel i den sidste månedstid af fangenskabets — umiddelbart efter at han var hjem-

kommet fra tugthuset i Schwerin — at åbne en hemmelig luge ud til den verden, som var hans egen, ude bag ved træmmerne, og med et dæmpet, lunt smil hviske fortroligt til sin kone, der sad i Sverige og intet vidste om ham, og til sin mor, der sad i Roskilde og var bekymret for sin dreng. Her er ingen romantisk karnevalsudstyr, ingen raslende heltesværd, ingen store ord — blot en 29-årig mands stille eftertænksomhed, nu, hvor der var tid til at gøre det hele op, men også en usædvanlig poetisk fornemmelse, præcis karakteristisk og stilistisk sikkerhed — og så: dyb, dyb menneskelighed. Ud af dagbogen og brevene stiger der billeder fra hver eneste side, og de samler sig til ét harmonisk helhedsbillede: Dette var Georg Quistgaard — sådan var han!

— — —

Blot et par faktiske oplysninger til indledning, ikke nogen lang biografi. Georg Brochhoff Quistgaard, født den 19. februar 1915 i København, søn af sekretær, cand. polit. Georg B. Quistgaard og hustru Marie Q., f. Breyen. Opvokset i Roskilde, hvor moderen efter faderens død (1914) var kommunekasserer, gik på Roskilde Katedralskole, men forlod gymnasiet inden studentereksamen. Gik senere på studenterkursus i København, men afsluttede heller ikke dette. Efter skolegangen var han karl på Kulhus Kro i et halvt år, blev derefter ansat som arbejder på Soyakagefabrikken i Roskilde, indtil han på grund af lungebetændelse blev indlagt på et hospital og opereret. Efter rekreationen på vandretur gennem Jylland, overnattede på bøndergårde og hos vestkystens fiskere. Sverige — Jena — England! Cykletur til Holland, Belgien, Frankrig. I Paris, hvor han en tid tog stilling som mandlig husassistent hos en enlig herre, traf han den unge pige, Ellen Nielsen, som blev hans kone. Hun var dengang i huset hos en læge i Paris. Sammen med Ellen vagabonderede han videre gen-

nem hele Europa, i Athen mistede de deres cykler, men fortsatte ufortrødent pr. båd og tog og til fods gennem Italien, Marseille, Paris, hjem til Danmark for at fejre jul i Roskilde. En uforbederlig vagabondnatur, med en drøm om engang at skrive alle de andre sønder og sammen, beslægtet i sin første udvikling med Caldwell og Steinbeck og Saroyan og de andre amerikanere — og med Holberg og Mogens Klitgaard, for den sags skyld, i sin brogede, forvirrede, søgende, vagabonderende ungdommelighed! Et par småkitser fik han trykt i »Vild Hvede« — et lille Pariserbillede, endnu umodent i den lidt manierede stil — en skildring af 19-årsdagen for våbenstilstands-
dagen den 11. november 1937. Han slutter med ordene: »Fredens dag; 19 år. Gid den må vare 20«. Det var hans mål engang at blive forfatter, men han nåede det ikke. Om han kunne skrive? Spørg dagbogen!

Hvad var han da? Alt muligt! Da jeg traf ham første gang som voksen engang midt i trediverne, var han antikvarboghandler uden antikvariat. Han kom ind på Studiegårdens frokoststue og tilbød at *skaffe* bøger. Mig skaffede han en samlet udgave af Brandes' Hovedstrømninger, indbundet i skindbind, for 12 kroner — det er han ikke blevet fed af! Efter den store Europarejse startede han og Ellen en lille kunstbod i Skindergade — keramik, tegninger, akvareller, malerier, nips — og nede i det lille, mørke baglokale sad Georg Quistgaard, lang og bleg og mager, og ventede på kunderne, som ikke kom. Det var for småt, der manglede driftskapital — men med gløden-
de interesse gik både han og Ellen op i kunsthandelen, så længe de havde den. »Hvor det tit glæder mig at tænke på, at han fik de oplevelser«, skriver Georgs mor i et brev til mig. »Når livet blev så kort, er det dejligt at vide, at han fik så meget ud af det«. Men i 1940 måtte de opgive biksen, og i den følgende tid påtog han sig

alt muligt forskelligt arbejde: maskinskrivning, oversættelser, inkassationer, og han startede et vinduestætningsbureau og drog omkring og tættede vinduer for folk i de første strenge, kolde krigsvintre.

Så er vi inde i besættelsen, og Georg Quistgaard var blandt modstandsbevægelsens pionerer. Det begyndte som med så mange andre med lidt halvfarlige puslerier, men det tog snart fastere former. Georg Quistgaard blev en uundværlig organisator for de engelske faldskærmsfolk i Danmark. Han var deres kontakthand, skaffede dem ophold og forbindelser, rejste rundt i hele Danmark og lagde grunden til et netværk, som efterhånden skulle omspænde hele landet. Dengang boede han og Ellen i den lille gade med det sjove navn Aabenraa i København, lige bag Gothersgade. Begge var de helt opslugt af det arbejde, de nu var gået ind i — nu var det alvor og ikke romantiske drømme længere. Jeg mødte ham tilfældigt i sommeren 1943 i den nordgående Jyllandsexpres — vi hilste ikke på hinanden, følte begge en naturlig trang til diskretion! Måske var han på vej til familien Fiil i Hvidsten den dag, måske til pastor Borchsenius i Randers eller til andre af de mange forbindelser rundt om i landet, som hjalp med at spænde det net over landet, som skulle sikre både de mænd og de varer, der dalede ned til os fra himlen, en god modtagelse.

Men en dag gik der hul i nettet et bestemt sted — og en af dem, som Georg havde hjulpet, og som kendte alt for mange af sammenføjningerne, bestod ikke ildprøven. I Aabenraa nr. 10 var der den 13. januar 1944 opstandelse — Gestapoudrykning, voldsom skydning — og lidt efter vidste alle, at en lang, mager oversætter, eller hvad han nu var, vist tidligere kunsthandler — Georg Quistgaard — var blevet arresteret og ført bort af tyskerne.

Ja, resten er jo udefra set kun nogle korte bemærknin-

ger og kølige datoer: Vestre Fængsel ($13/1$ — $2/3$) — Schwerin ($2/3$ — $25/4$) — Vestre Fængsel ($25/4$ — $21/5$) — dødsdom ($12/5$) — henrettelse ($21/5$). Men læs så dagbogen og brevene og se, hvor levende hele denne periode bliver for os. Minsandten, om det ikke er selveste *ham* — *danskeren* — som både H. C. Andersen og Kjeld Abell har truffet — drengen, der kunne se, at kejseren var splitternøgen! Med sit generte, indadvendte smil går han jo der og prikker ganske stille hul på alle de balloner, som er pustet op, for at *han* skal blive imponeret. Men se, om han bliver imponeret — ikke engang af sig selv! I stedet vokser der poesi ud af alt det, han ser på og rører ved. Hvem vil vel nogensinde kunne glemme »de gode håbs have«?

Jeg har med vilje undladt at skamfere teksten med noter, for det fremgår jo tydeligt, at Eke, Grethe, Claire, Pie, K og hvad de nu allesammen hedder, er nogle af Georgs venner og kammerater i det illegale arbejde — og er det ikke tilstrækkeligt? Arne og Carl er de to ovennævnte frihedskæmpere, som blev henrettet sammen med Georg. Det vil lette forståelsen at vide, at Jacob og Bent er engelske faldskærmsfolk, og at Tutten, som omtales i begyndelsen af dagbogen, simpelthen er Georg og Ellen Quistgaards lille hund (senere omtalt som Dorthé). Bodil er Georgs søster, mor til to dejlige drenge.

— — —

En af dem, der stod Georg Quistgaard nærmest i hans illegale arbejde (i dagbogen omtalt som K) skriver i et brev bl. a. følgende om ham:

»Som organisator var han enestående klartseende, beslutsom og modig uden at være dumdristig, og hans skarpe psykologiske sans gjorde ham velegnet til at vælge sine folk. Dette bevises yderligere ved, at Georg gentagne gange udtrykkeligt havde forlangt, at den engelske fald-

skærmsagent, som senere angav os, skulle sendes tilbage, da Georg ikke anså ham for opgaven voksen. Det viste sig desværre, at han også her havde ret, idet denne agent blev årsagen til, at en stor del af organisationen blev rullet op, og derved var indirekte skyld i den dødsdom, der så meningsløst kom til at betyde afslutningen på vor elskede kammerats liv. Han døde, fordi han havde sagt ja til sit lands hårdeste krav, men hans offer og mindet om ham vil leve videre som en evig forpligtelse for dem, der kom til at høste frugten af hans strålende gerning . . .«

En skolekammerat og nær ven fra Roskilde-tiden karakteriserer Georg Quistgaard med disse ord:

»Georg var det mest selvstændige menneske, jeg har kendt. I skolen havde han vanskeligt ved med den fornødne alvor at samle sig om det daglige arbejde, men hans indfald i og udenfor timerne røbede for lærere som for kammerater en begavelse, som lå langt over gennemsnittet. De røbede tillige et talent, en sproglig og digterisk evne, som syntes at pege frem mod et forfatterskab af helt original karakter. Det var Georgs hensigt at blive forfatter, og de, der læste hans litterære forsøg, kunne ikke tvivle om, at man her stod overfor noget usædvanligt. Hans klarsyn på mennesker og hans humor rummede muligheder for at udvikles til satire; men der lå et sted i hans sind også en lille følsom nerve for dagligdagens lyrik og den ensommes tragedie, som syntes at byde på muligheder for et mere vidtspændende register . . .«

Og lad mig til slut anføre, hvad en anden af hans jævnaldrende kammerater, en af dem, der stod ham nærmest, fra de sammen gik på studenterkursus, skriver om ham:

»Han havde kun få virkelige venner, og han ønskede det sådan. Til gengæld havde han ingen fjender, dertil

var han for stor, for tolerant. De forskellige fag, og i det hele taget den metodiske påfyldning af kundskaber, som man finder på et studenterkursus, var ham imod. Kun nu og da vågnede han op af den dvaletilstand af mild overbærenhed overfor dem, der arbejdede myreflittigt for at nå den borgerlige milepæl, der hedder eksamen, og det var, når han i en fristil faldt over emner, der tangerede hans egen tankevirksomhed. Så kunne han aflevere digte værker, der indbragte ham blankt ug eller mdl, hvilket sidste for ham var en bedre borg for varens kvalitet end det første. Og det var jo meget naturligt, thi den målestok, han anvendte, var stik imod de fleste andres. Målet i tilværelsen for ham var ikke det samme som for mange andre. Det var ikke en velovervejede og rolig kryben op ad en stige med solide trin, de trin, der fører os andre gennem uddannelse, eksaminer og kapitalanbringelser til en tilstand af sikkerhed og soliditet, hvorefter vi en skønne dag dør, ikke meget klogere, end vi fødtes. Målet i Georgs tilværelse var, i selve tanken, i livet, i naturen, i sine medmennesker at finde den røde tråd, der gør tilværelsen mindre kompliceret, end andre vil gøre den. Netop derfor var han ikke filosof, men han var heller ikke bohème. Dertil var han for stolt. Han elskede god kunst, men han ville ikke ligge under for den eller være dens lydige redskab, dertil var han for selvstændig. Georg var, hvis man kan anvende udtrykket, et treenigt menneske, på én gang både borger, tænker og bohème. Hans glødende idealisme virkede kun gennem hans handlinger; hans selvkritik og hans strålende sans for humor forbød ham at være tragisk eller storladen, men hans følsomme sind sporedes indirekte i hans generte væsen; hans tale, hans håndtryk, hans kærlighed til menneskene var at finde i hans små strålende skrifter og i det offer, han bragte ved at give sit eget

liv. Havde han selv skullet skrive sin gravskrift, var den sikkert blevet jævn, beskeden, ironisk og — sidst, men ikke mindst — vittig . . .«

— — —

Når Georg Quistgaards enke og mor har overladt til mig at træffe afgørelse om, hvorvidt hans fængselsdagbog og breve burde udgives, har jeg ikke et øjeblik været i tvivl. Denne lille bog skal leve — ikke blot som et minde om Georg Quistgaard, hvis evner — i dobbelt forstand — først rigtigt foldede sig ud i frihedskampen og i fangenskabets, men også som en stadig erindring om, at det var *mennesker*, levende, varme mennesker, der døde, for at vi andre kunne leve og eje den frihed, som de havde købt med deres liv, mennesker, der med Georg Quistgaard har ret til at sætte som deres gravskrift:

VI VANDT I HVERT FALD EN KRIG!

Elias Bredsdorff.

FORORD TIL DENNE UDGAVE

Da Georg Quistgaards fængselsdagbog blev udgivet i 1946, kendte hverken hans familie eller jeg de nærmere omstændigheder om, hvordan hans dagbog var blevet smuglet ud af Vestre Fængsel. Beretningen herom er først for ganske nylig kommet Georg Quistgaards nærmeste familie for øre, og den skal her ganske kort genfortæles.

Blandt Georg Quistgaards medfanger i Vestre Fængsel i dagene umiddelbart før henrettelsen var en ung frihedskæmper fra Horsens, daværende stud. med. (nu overlæge dr. med.) Jørgen Kieler. Denne fik en kort overgang den opgave at medvirke ved maduddelingen i fængslet, idet det blev hans specielle job at uddele franskbrød til de fanger, der havde fået tildelt diætkost. Dette job gjorde det muligt for Jørgen Kieler at etablere en illegal posttjeneste mellem de forskellige celler. Herom har overlæge Kieler for nylig skrevet i et brev til Georg Quistgaards søster Bodil: »Det var jo let at skjule breve i et halvt franskbrød, og da jeg om aftenen indsamlede det brød, som ikke var blevet spist om morgenen, var postgangen i begge retninger sikret. På køkkenholdet var vi ganske godt informerede om de forskellige fangers skæbne, og bl. a. dødsdommene blev hurtigt kendt. Dette var også tilfældet, da Deres bror var blevet dømt. En af den tyske værnemagts medlemmer, der på det tidspunkt gjorde vagttjeneste på Vestre Fængsel, havde flere gange uds muglet breve fra forskellige fanger. Forbindelsen med denne tysker var etableret af en anden fange på køkkenholdet.

Samarbejdet mellem min lille posttjeneste og denne udadgående kontakt gjorde det muligt at udsugle Deres brors dagbog«.

Om de nærmere omstændigheder ved udsuglingen hedder det videre i Jørgen Kielers brev: »Den dag, Deres bror var blevet dømt, henvendte en anden af køkkenholdets fanger sig til mig og meddelte, at Deres bror gerne ville have smuglet en dagbog ud. Da jeg den følgende dag delte franskbrød ud, meddelte jeg den tyske vagtpost, at Quistgaard var optaget på listen over dem, der skulle have diætmad. Han lukkede derfor celledøren op, og jeg kastede et franskbrød ind til Deres bror, der så noget forundret ud. Samtidig hviskede jeg til ham: »Der er en besked i brødet. Jeg kommer igen i aften.« Inde i brødet havde jeg lagt en kort meddelelse om, at han skulle udhule brødet og gemme dagbogen deri. Da jeg om aftenen kom igen, så både vagten og jeg, at Deres bror ikke havde spist brødet. Med en lille bemærkning om, at man ikke kunne lade så meget brød gå til spilde, bad jeg Deres bror give mig, hvad han havde levnet. Han stod op i cellen ganske rolig og fattet og så mig ind i øjnene. Jeg stod for selv at skulle dødsdømmes, og jeg husker, at jeg i det øjeblik spurgte mig selv: Mon du vil være lige så stærk som han? Vi stod lidt sådan; men da vagten blev utålmodig, rakte Deres bror mig brødet uden at sige noget, og døren lukkedes. Brødet og dagbogen blev derefter viderebragt til vor udadgående kontakt . . .«

Om Georg Quistgaard selv skriver overlæge Kieler: »Han er for mig et symbol på menneskelig værdighed«.

*

Når Stig Vendelkærs Forlag har ønsket at udsende Georg Quistgaards fængselsdagbog og breve påny — 25 år

efter, at Danmark blev besat af tyske tropper, og 21 år efter, at Georg Quistgaard selv blev henrettet ved skydning i Ryvangen, fordi han aktivt havde deltaget i den danske modstandsbevægelse — har jeg anset det for rigtigst ikke at ændre noget i det forord, jeg skrev til denne bog, da den første gang blev udsendt i 1946. Hvad der er kommet til af nyt i denne udgave, er dels de ovenfor anførte nye oplysninger om udsmuglingen af dagbogen, dels en »Efterskrift« af Martin A. Hansen, identisk med en aldrig senere optrykt anmeldelse af Georg Quistgaards »Fængselsdagbog og Breve«, som Martin A. Hansen skrev i ugebladet »Frit Danmark« kort efter, at bogen var udkommet i 1946.

Georg Quistgaards fængselsdagbog og breve er et af de smukkeste og ægteste udtryk for den ungdom, som under den tyske besættelse af Danmark gik aktivt ind i modstandskampen, og det er derfor glædeligt, at bogen nu udkommer som led i en serie, der i særlig grad henviser sig til vor tids ungdom.

Elias Bredsdorff.

Georg Quistgaards fængselsdagbog

2/5 1944.

Kære —

Jeg har skrevet til dig, en stabel af toiletpapir — et brev som fortsætter 106 dages svære tankerækker, kabaler og dagdrømme. Endnu nogle uger skal jeg sidde her, som et insekt på en nål med nr. og latinsk betegnelse.

Jeg ville skrive til dig. Om alle de bagateller og stemninger, som jeg vel helst ønsker glemte og ikke længer omtalt.

Prøv at forstå mig — det er en sæk snak, jeg befries for. Det meste er fortalt her. Vi kan gentage, hvad vi ønsker, og glemme det øvrige, men vi vil ikke besvære os med unødvendigt hukommelsesarbejde og graven i en svær periode.

Jeg har lært i de sidste måneder, at jeg slet ikke vil undvære dig. Det slog mig en dag med største forundring, at du er et helskabt menneske med egne ønsker og ikke blot en del af min tilværelse. — Jeg tror det begyndte med en drøm: Du ville købe 3 tandbørster og det ærgrede mig; jeg fremhævede de mange tandbørster, du allerede havde, og unødvendigheden af 3 i tilgift. Men næste morgen følte jeg mig som en indskrænket tyran. Hvis du følte trang til tandbørster, skulle jeg ikke have forhindret det; men jeg havde tromlet dit ønske ned med færdigsyede indvendinger. Jeg var faktisk bitter på mig selv. Og forbavset. Selv ville jeg aldrig have ønsket så mange tandbørster. Men du var anderledes. Helt forskellig og dog min kone. Det var det, der var så mærkeligt, og som jeg nu håber at lære i al fremtid.

(27/4 1944. Vestre Fængsel).

Vi kom hjem fra Tyskland i forgårs. Blev vækket kl. fire morgen — 2 bare stykker brød og et krus afkog, hvorpå vi — 8 mand lænket sammen parvis — blev stænget bag på en lastbil i en æske med topventil og gittertråd i døren. Jeg gættede på hjemrejse, de andre gættede Danzig. De turde ikke tro det bedste, før vi kom til Warnemünde. Så gættede de på ny regering og dødsdom for otte. Stadig emballeret i æsken og lænket sammen skvulpede vi i fredelig søgang hjem til de egne, kønne øer, mens vore 5 Gestaposkurke udstyret med hårdtpumpede redningsveste nød den milde overfart. — 12 timer varede hele turen på nær et kvarter. Så svingede vi op på Rådhuspladsen, foran Dagmarhus, med glimt af linje 19 og 14 og 15 og 16 og rådhusur og mange mennesker og den lille kastanje, som altid springer ud som den første. En time senere var vi hjemme på Vestre, placeret i eneceller, indskrevet med behørig omhu i mange rubrikker og ved røde sedler på dørene betegnet som skør fajance, der ikke må komme i berøring med andet fangenskab.

— I dag har jeg fået afsendt et brev til mor (trods nyligt indført skriveforbud). Det er det første i 2 måneder, og nu håber jeg, I begge må få hurtig besked om min vedblivende eksistens. —

— Du må ha et kort resumé. Du må kende omgivelserne for at fatte stemningen.

— D. 12. januar om efterm. blev min afrejse udsat. Så spiste jeg middag ude med Tutten, tog derfra til Roger på hospitalet og til Grethe inden spærretid. Eke kom også tillige med $\frac{1}{1}$ snaps og $\frac{1}{1}$ kakaolikør. Eke og

jeg blev meget fulde, Grethe stoppede tæppet om os og mente, det var nerverne. Næste fmd. drak vi ægte kaffe. Kl. 13 traf jeg Arne, som gik med tilbage for også at drikke ægte kaffe. Så aftalte jeg med Grethe at mødes kl. 17 på Rådhuspladsen, hvorpå Arne, Tutten og jeg gik hjem i Aabenraa og blev anholdt af 4 tyskere og 1 dansker. Da jeg prøvede at løbe blev der stor bestyrtelse, og en herre slog mig hårdt i tindingen. Tutten sad på divanen med store, stumme øjne; jeg bukkede mig ned — med hænderne oppe — og kyssede den på snuden, mens jeg spekulerede på, om der var mere, jeg skulle have med. Det var en meget lille afsked. Arne var bleg og forsikrede stadig sin uskyld. Så blev vi kørt bort, først jeg, og resten kender jeg ikke.

— En time senere sad jeg i en lænestol på Dagmarhus, da Arne og Munthe tillige tonede frem i døren ledsaget af et par veloplagte herrer. Jeg kunne forstå, at det drejede sig om en bil til transport af sprængstof.

— Så fulgte 8 timers ophidset og usammenhængende forhør, uden mad og pauser og med 6 forskellige mennesker til at overbevise mig på 6 forskellige måder om nødvendigheden af at tale den hele og fulde sandhed. — Det var et ret formålsløst forhør, kun egnet til at give *mig* en første orientering. Jeg var lidt adspredt; det hele var så nyt, og det ærgrede mig, at Grethe ventede forgæves udenfor kl. 17. Du husker, vi plejede at holde aftaler hellige. Om den særlige anledning til den megen ophidselse erfarede jeg først 4 uger senere. Grunden til min anholdelse kendte jeg stadig heller ikke, da de kl. halvtolv kørte mig til Vestre, hvor jeg blev visiteret for 3. gang og lige ind til kroppen og siden lagt i seng under 2 tæpper. Hvad jeg følte var, at nu drejede det sig om at redde livet på en pæn måde — og så iøvrigt en umådelig tilfredshed ved at vide, at du var vel forvaret og af vejen.

Næste morgen blev jeg eskorteret af to politisoldater med højt gevær tværs over en grøn gård til en større og rummeligere bygning, hvor jeg igen blev indskrevet. Derpå blev jeg anbragt i en celle, hvor jeg efter en kortvarig søgen fandt et bord, en rygløs bænke, en hylde, en vaskekumme, en knappenål og en kost, som jeg gemte bag bordet; jeg tænkte, jeg senere kunne trække hår ud af den og tælle dem.

— Kl. 14 blev jeg atter flyttet, til 1. sal, 171, hvor der foruden ovennævnte genstande, kosten inclusive, var 2 senge og en makker. Makkeren hed Tabur, var inde-sluttet, stræbsom, 24 år og blev 4 dage senere flyttet til Horsørød.

— Kl. 16 blev jeg belagt med håndjern og ført til Vernehmung på Dagmarhus, hvor jeg denne gang blev bragt til sæde foran en pæn, lidt blodrig mand i 30'erne, der høfligt bad mig fortælle helt forfra. Og det gjorde jeg. Lige fra 1915.

— Detaljer fra de flg. forhør husker jeg ikke længere. Langvarige var de altid; 6—12 timer; en gang 28 timer, hvoraf 20 i vagtstuen i vestibulen. Fra 10 fmd. varede det til 14 næste eftermiddag. Vi sad og klodsede os op på stole langs en skillevæg af krydsfinér; bag væggen snorkede vagten. Først sad vi med ansigtet mod krydsfinéren; siden drejede vi som solsikker efter lyset, og ud på natten rykkede jeg stolen hen til bordet og faldt i søvn. Munthe var der også. Og en ung dreng, der var kommet for at høre, hvorfor hans mor var arresteret; han medførte Stuckenberg: »Sne« i lommen. Så var der en storøjet ungtjener i en upresset smoking; han fik min ene cigaret, den anden fik Munthe, dem begge havde jeg fået af Tabur. Selv havde jeg et pibehoved fuldt. Om morgenen kl. 7 fik vi arrangeret en kaffe fra marketenderiet; en ældre, nyankommen etatsråd fastholdt at ville be-

tale. Jeg var 6 gange på toilettet under militær opsigt, hørte 4 gange Nachrichten, savnede hele natten rådhusklokkerne, tænkte på forhøret og på ingenting, fik tandpine og hovedpine og en stor idé, som jeg senere realiserede: en skriftlig redegørelse til brug for Dagmarhus.

Den kom i et kritisk øjeblik. Jeg var blevet klar over Carl og Jakobs roller. Carl var på høj hat og dus med huset, men da han fejede trappe og bar skidt, fik jeg ofte snakket med ham. Jacob derimod sad tung og bred og bange i Aarhus og pillede vingerne af mine forklaringer. — D. 28. jan. arresterede de mor. Også dine forældre, ved jeg, havde været på tale. Mors arrestation skulle bringe mig til at bryde sammen, teknisk og moralsk. Og det gjorde jeg. For en snakkesalig, kvindelig tolk samt mors formentlige snedighed havde 4 dage for tidligt røbet planen. — Scenens højdepunkt nås, da den svedende Gestapomand slår ud med hånden mod den lukkede dør til forhørscellen og udbryder: »Det afhænger nu kun af Dem, hvorlænge denne kvinde skal blive her!« Hvorpå han støder døren åben, og jeg stærkt bevæget haster hen til mor, der grå, men stadig fattet, sidder placeret på en stol vis-à-vis Albert, den elskelige Hamburg-gangster. Det var Sønderbro-tribunekunst.

— Jeg var ked af den vending. Den var upassende. Hidtil var tonen anstændig og forholdet farvet af en vis respekt og sympati — trods alt — også når gummikniplen blev smækket i skrivebordet for et øjeblik senere at blive smidt på gulvet med en ærgerlig bemærkning om, at *han* ville ikke lægge hånd på mig, men der var andre, der gerne ville osv. osv. Renner hed han. Den sidste tid svedte han en del og drak gin. Han var kriminalassistent fra Hamburg og blev skudt i låret engang i februar! — »Hen-nig« hed en anden, en dansker, som jeg også udvekslede sympati med. Også ham blev der skudt på. Jeg ville

have beklaget, hvis det var lykkedes. Han sendte mig senere 250 gr. hollandsk tobak gennem mor. — Af Renner fik jeg 100 gr. dansk tobak efter sidste forhør, hvorpå jeg var med Hennig i marketenderiet. Kl. 23 kørte vi hjem ad mange omveje, med kuglesprøjte på forsædet og jeg med håndjern og min store pose tobak i skødet. Jeg følte mig som en fattig dreng, der vender hjem efter fælles juletræ. — Dagen efter var jeg til påvisning, 9 dage efter blev mor løsladt og 3 uger senere blev jeg sendt til Tyskland.

— Jeg har gennemlæst det foregående. Det er ganske som at læse en mindre kendt personligheds spredte erindringer i Berlingske Søndag — en ukrydret urtesuppe af matrudet skæmt og stilfuld tale. Det resumerende ligger ikke for min blyant, men jeg fortsætter senere.

— Der er aftenstemning i hotellet; fred i sjælene og mad i maverne. Jeg har fyldt mig med brød; mest tørt brød, men mængder af brød og dertil en tallerken mælk med makaroni.

Så var jeg hos »Sanitäter« — en art heksedoktor nede i stueetagen med en velassorteret pilleklinik og lidt dråber til de særlige tilfælde. Der traf jeg en bekendt og medfange og udvekslede nyt gennem mundvigene, mens solen faldt skråt gennem ruderne, og andre ilede til og fra toiletterne i 4 etagers højde.

— Jagerne søger hjem nu. Når jeg står på bordet kan jeg se dem én efter én som store krager flyve bort under en klar himmel. Et billede med smukke farver og stor eftertanke.

— Der var mine makkere. En makker er det menneske, man deler luft og bæk og fortrolige kvaler med. Også gulvet deler man, enten man skiftes til at gå eller afpasser

sin skridtlængde. Meget andet deler man, men makkerskab er individuelt og må omtales sådan.

Tabur var den første som omtalt. En prægtig, ung frihedskæmper, der delte sin madpakke på 6 halve med mig den sidste aften. Næste morgen drog han, træt af kampen, med et suk og cellens spillekort til Horserød.

De følgende dage fløjtede jeg. Nogle gamle ugeblade havde jeg også under madrassen, dem oversatte jeg til engelsk. Indtil en aften en fed mand svingede ind ad døren med en undskyldning. Det lød gemytligt. Han hed *Poulsen*, var kommunist, endda afdelingsleder, viste det sig. En bred mand med gode tanker, blot et alt for åbent blik for tilværelsens store mørke. Med dette sidste forenede han imidlertid den borgerlige evne til at indkredse de små lyspunkter; således en krukke ribsgeleé, som han med ubegrænset glæde konsumerede i små nydelsesfulde sip, når han mente, jeg sov til middag. — Han viste straks et indgående kendskab til Agnes Henningsen, udviklede senere under gårdtur en utilsløret tilbøjelighed til at gå avet om af mig. Var iøvrigt en udmærket makker, som jeg altid gerne vil se igen til en kop kaffe med fede kager og meget flødeskum. Også han pakkede med suk sin bolchedåse og fulgte strømmen til Horserød.

Den næste var fyrig. I et spring var han inde, smækkede bagen i bænken og præsenterede sig. Bjerregaard hed han, imported from Esbjerg. Enten blev han løsladt i morgen, sagde han, eller han fik 2 års tugthus. Det var en sag med en desertør, han havde kendt. Han var tilsluttet det nye Europa, viste det sig. Var sort-børs-groserer, spiritist, naturlæge, morfinist, okkultist og sprællemænd. Og endda havde han nået at læse alt om England; i hvert fald alt, hvad der var udkommet i Tyskland. Efter 7 dages forløb fik han lungebetændelse, klagede i 4 døgn uden afbrydelse, blev stukket i halen af to grublende, ty-

ske overlæger, hvorpå han en søndag fmd. vaklede ud af min tilværelse ved armen af en tysk kandidat.

Torsdagen efter indtraf en herre med rødt fuldskæg. Beskedent balancerede han rundt på tynde ben og med dukket nakke, da jeg kom op fra gårdtur. Jeg kiggede på ham. Han kom fra Sverige; opfanget midtsunds. Verdacht der Spionage. *Menzel* hed han. Vi blev et fortrinligt makkerpar, skønt han aldrig nåede Bjerregaards hang til bezique.

Den sidste makker blev lukket ind en aften med 2 tæpper og ellers intet. Vi snakkede den lange aften i mørket, men næste morgen kl. halvfem blev jeg purret ud til den store rejse. —

Der sker sære ting på Vestre. Kong Volmer jager i middagstunden. Sirenen har lydt. Der bliver liv i buret. Du kender det fra rovdyrhuset. Fodring kl. 7, 12 og 18. Ikke at vi brøler eller kaster os mod tremmerne, men vi traver rastløs og tænker på store, blodige kødstykker. Døren springer op, åbnet af usete hænder. Det tunge fortrav ruller frem, ved forsmækken manden med fisken, bag efter manden med gemysen. Så følger manden med søvsen og umiddelbart efter manden med rødbeden. En række af skæggede skygger, der glimter forbi, jo flere de er, jo mindre syner det i den smukke, hvide fajancetallerken. Så slutter optoget med manden med endeskorperne. »Brød til?« brøler han i forbifarten. »3 stk.« brøler man tilbage. Døren smækkes af en herre i grønt.

— I går var der en overraskelse. Man havde bragt mig suppen. Sikke meget, tænkte jeg. Den nåede helt op til inderbanen. Og som den duftede. Og smagte. Som på hotel! Dansk hotel! Jeg kunne have begravet ansigtet i den og snuset den op gennem næsen. Men jeg tøjlede mig. Forsigtig satte jeg mig ved grøftekanten og botaniserede. Der var flere kendte urter. Der var grønkål. Og løg og kørvel. Og siden et skred af kartofler, tænkte jeg. Indtil jeg nåede ærterne på bunden. Så spirede mistanken. Et kvarter efter hentede de tallerkenen. Det var dagens middag uden omsvøb.

— Vi havde faktisk fået det så hyggeligt, Menzel og jeg. Vi havde lært fiduserne — både at blinke med øjet og slå klappen fra kighullet. Gode venner havde vi også

blandt soldaterne, der bar post og skaffede tændstikker og sagde trøstende ord om krigens varighed. Forplejning var det knapt med, men mor kom fri, og Peter hentede himmelen ned og sendte den. Der var 10 dage, hvor vi overtalte hinanden til at bruge mere smør. Og krigen skulle slutte i maj, og vi skulle følges ad de næste måneder. Kabalerne gik op, og solen skinnede ind mellem tremmerne. Indtil en morgen, d. 2/3, jeg blev purret ud kl. halvfem med ordre til at pakke. Jeg håbede på Horserød, frygtede Tyskland, men da jeg kom ned i bunden fik jeg forelagt til underskrift en seddel, hvoraf det fremgik, at jeg ikke i tilfælde af løsladelse ville foretage mig handlinger til skade for den tyske Værnemagt i Danmark. Det lovede jeg, hvorpå jeg lidt overvældet tog opstilling langs væggen mellem 9 andre. Jeg byggede planer op for morgenen og langt op ad formiddagen, følte på et omstigningshæfte jeg havde i lommen, tænkte på Tutten og Sverige og eksprestog til Roskilde og opgav det hele igen. Kl. halvseks kom en flok Gestapos. Kl. seks blev vi lænket sammen parvis, pakket ind i en lukket og gitret lastbil med siddeplads til 8 og belært om følgerne af flugtforsøg. Hvorhen ville ingen fortælle. Hovedbanegården, sagde de. Så 2 timers kørsel. Det var stadig mørkt, men af vognens drejninger beregnede vi, at den kørte mod syd. Siden så vi Køge og senere Storstrømmen. 2 blev søsyge over Østersøen. Luften var tyk og stemningen ussel. En Gestapo-mand skar rugbrød af med en lommekniv.

— I Warnemünde holdt de halvanden time for at dele, hvad de havde købt i Nykøbing. Der var meget diskussion og talrige pakker. Vi andre sad stadig 10 mand på 8 pladser plus bagage og opkast. — Da vi passerede Rostock kunne vi gennem luftventilerne se de bomberyddede gader, men vi regnede med snart at se mere af samme art.

Der var sne på murbrokkerne, der blot var ryddet væk fra fortovet. Kl. halvsvy steg vi ud i halvmørke og op ad en høj trappe. I timevis havde vi gisnet om tugthus eller koncentrationslejr, men bygningen lignede mere et forfaldent ministerialsæde. Vore 5 Gestapos kom i flertal ved støtte af 6 civile og uniformerede fængselsopsyn. Alle snakkede meget og højrøstet og visiterede efter tur. Et bolche, som blev fundet i min besiddelse, blev bortkastet til senere opfejdning og fortæring. Berøvet alt undtagen et lommestørklæde samt det vedhængende tøj, blev vi derefter fordelt med 2 i hver celle, badet 10 mand under samme varme stråle, mens tøjet endnu engang blev befølt og rystet, og endelig overladt til 2 skiver tørt rugbrød pr. hoved.

Vindue og lys var draperet med meget sort papir med mange lapper, men rummets enkelthed tillod endda et vist overblik. En briks med madras, på gulvet en anden, et trangbrystet skab med snavsede spisegrejer, en Kübel til evt. afføring, en spand, en lerkrukke med vand og et glohedt varmeapparat. Væggene var kalkede, og der var 3 knager under skabet. Foruden disse genstande fandt vi følgende morgen 40 væggelus, en hæftet samling forordninger, en tegning m. tekst vedrørende skabets anvendelse samt en sirlig fortegnelse af 1927 over alt det, man savnede i cellen. Et bord og to haltende taburetter blev ligeledes bragt ind. Derimod måtte vi en tid lang spise middag med fælles knækkede træske, mens vi skiftedes til at drikke kaffe af blikkruset og det emailerede vaskefad. Opfordret til at feje gulvet anmodede vi om en kost, men blev henvist til at anvende opvaskebørsten.

På dette enkle grundlag byggede vi gradvis en tilværelse op efter samme princip, som man bygger sandslotte: et tårn er et tårn, og en søndag er en søndag. Det er ikke

et spørgsmål, om det ligner, men hvad det hævdes at være.

— Der var to muligheder for kontakt med de nærmest liggende omgivelser. Den ene var døren, den anden vinduet. Døren var glat og solid med nagler og jernplader, men iøvrigt uden mindste lighed med en dør. Hverken håndgreb eller hængsel eller mulighed for at tilkalde vagten. Kun et sindrigt øje lod ane en åbning: et stort og blåsværtet øje for overblikkets skyld, men i midten af klappen en rovfuglespids pupil, der selvstændigt lod sig åbne af den mere diskrete iagttager. Det mindede stærkt om visse film fra Kina. — Efter flg. dag på kontor at have fået udleveret lidt tøj og de nødvendigeste toiletsager, var vi i 52 dage ikke uden for denne dør i større afstand end 2 skridt og omdrejning, nemlig morgen og aften med Kübel og kande.

— Den anden mulighed var vinduet. Dette var blændet fornedet og udenfor tremmerne dækket af en op-hængt, mat glasplade. En stribe himmel af 10 cm.s bredde var, hvad der forundtes os — for lidt for en sjæl til at forlade cellen, for meget til at holde tankerne indenfor.

De første dage sprang og dukkede og rakte vi os, hver gang man hørte en flyvemaskine, men der gik 4 dage, før jeg så den første. Senere fik jeg stor færdighed og nåede at se omtrent hveranden. — Men pågående som det menneskelige stræb er, borede vi ved hjælp af et søm et hul i ruden fornedet, hvorved vi fik adgang til et snævert, men typisk portræt af en tysk provinsby: 2 villaveje, en militærbarak og en cementstøbt kontorbygning med offentlig tilflugtsrum og mange uniformsklædte kvinder. Endelig udvidede vi senere overblikket ved at stille en taburet på bordet, hvorved 2 adskilte og ommurede fængselsgårde frembød sig, den ene med en tøjsnor og 3 høns med hane, den anden med lidt anlæg af have, hvor søndag

morgen tolv til fjorten kvinder gik gårdtur på række, de unge og letfodede i den fliselagte ydercirkel, de ældre og tungttrædende i cirkelgangen om det midterste lille bed, hvor de fulgte i hælene på en gammel vogter med grå hår og tunge nøgler. —

29/4. En dejlig lørdag morgen med tidlig sol over fem af tremmerne og blå himmel i ubegrænset mængde. To magre vintermyg har mit antiluftskyts hentet ned fra loftet. Og en klump støv af format som et mågeæg har jeg samlet. De to gange dgl. opfejdning er altid et problem, især hvis man er uheldig at have en tæt madras, og tilmed føret er tørt. Men hvem kan faktisk sige nej til manden med affaldsspanden og nonneblikket og de små stimulerende nyheder?

Nu sidder jeg på spring og venter på min tur til af-føring. To toiletter plejer jeg at disponere over og under-tiden en soldat til konvoj. Den røde seddel betyder iso-lering. Men der er stadig muligheder for at meddele sig for folk med 108 dages erfaring.

Lyseblå vægge, høj luft under loftet, en sortlakeret tremmeseng med lagen og slumberhalm samt to rentduf-tende hestedækkener. I modsætning til en trøsket træbriks med løse brædder og en utrolig sæk halm, der udsendte et næsten maritimt røgdække af støv, når man vendte den for ransagning. Tæpper, tøj, Kübel og spisegrejer gik også i arv uden overgang. Det var som en tombola; om man trak fnat eller fladlus var ikke til at afgøre, men chancerne var jævnt gode. 2 fik bylder og 2 hæmorroider, selv trak jeg kun nittere, men måtte dog med de rå negle skrabe min ukendte forgængers madrester af vaskefadet før indtagelsen af første dags suppe.

— Brødtung og skæv i benene af lang vandring gik

jeg og tænkte på om ikke mon hele verden er træt i disse dage — ganske uanset om vi sidder bag tremmer eller neutrale grænser eller camouflerede betonspærringer. D. 15. maj har jeg fastsat som dato for sammenbruddet af al historiens største humbug. Hver dag krydser jeg et felt af, der er 17 dage til Dagen.

I Schwerin var der en stædig tro uden faktisk begrundelse. Nu ved jeg, at det må være sådan, og at alle må vide det. Men ingen synes at glæde sig. Soldaterne, som endnu for 2 måneder siden pumpede fangerne fulde af optimisme, og fangerne, som altid opretholdt et frimureri af stejlt humør — begge parter er triste og matte og lodrette af ansigtsudtryk. Fra løbeburene, hvor det tidligere klang og kaglede under gårdtur, hører man nu kun vagten, når han cirkler rundt på hårde hæle.

Og de små smil på gangene, når vi gik til toilet eller andet ærinde — et lille, hårdnakket alliancesmil, der stimulerede og kvikkede, hvis humøret slog revner — også det mangler. Der er blevet afstand og forskel; man lukker sammen med smæld som bibel efter andagt og forbereder sig på atter at indtage sin plads og rettigheder i en normal tilværelse. Der er blevet luft mellem stænderne og højere til taget. — Jeg traf en lille, gråhåret dame i går; hun smilede kært og ægte. Det var en opmuntring, men jeg opdagede, hvor længe siden det er, jeg har haft brug for at svare.

— Og så selvfølgelig den Befuldmægtigedes trusler. 100 gidsler vil han henrette, hvis ikke sabotagen ophører. Den slags gør indtryk. Og skrappe restriktioner er indført til bod for to døde tyskere. Alle goder er bortfaldet. Kun tøj og toiletsager er tilladt i cellerne. Ingen post og ingen ekstrapleje. Selv blyanten, jeg skriver med, er en fræk overtrædelse. For slet ikke at hviske om patiencekortene, der for øjeblikket ligger i luftventilen. — Men de

små smil skulle man have bevaret. Dem har vi stadig brug for. — —

— Man gik og længtes i Schwerin. Værst var det de første 14 dage uden arbejde. Op og ned ad gulvet slingrede man, svag i knæene og krum i nakken, 6 skridt i hver retning. Så snakkede man, indtil der intet var at snakke om; spekulerede, til man var tom i hovedet, og opfandt mærkelige lege med primitive midler i stadig stræb for at knække ryggen på hver en time. Indtil det blev aften og halvmørkt eller måske helt mørkt, før man fik fyldt blikkruset med ildesmagende roekog; dertil fulgte 2 skiver rugbrød, som man pyntede med suppevåde kartofler fra middagsrationen. Så kunne det ske, at man fik hjemme og slap tanker ind, hvor der burde have været tomt og stille. — Men værst var det fredag aften og hele søndag. Fredag aften var et madmæssigt højdepunkt med en klat fedt og en stump Wurst til det musegnavede fuldkornsbrød — netop nok til en vidunderlig skive, men for meget for vores åndelige modstandskraft. Når det sidste velglattede og smukt belagte hjørne modstræbende var tygget og sunket, og man mere sulten end før måltidet begyndte at spise pølseskindet, så brast det i sjælen. Mørk af mine spadserede man gulvet af de sidste runder og gik i seng en time før ellers.

— Og om søndagen, når genboernes rullegardiner blev længe nede, og vi brugte sæbe til ansigtet og pudsede sko med gulvkluden. Og op ad dagen, når folk kom på gaden, i mørkt tøj og med barnevogne, og vi gik i jakke og følte os som nyklippede konfirmander. Og når sovsen med de fem små kødtrevler blev kold i den flade blik tallerken, mens de 10 til 11 pillekartofler blev lunkne i vaskefadet, og man fortvivlet pillede med de renskurede negle for i det mindste at indtage en lille del af måltidet i tempereret sammensætning. Og 2

af de 10 kartofler skulle gemmes til aften og næste morgens brødmad — det var som at flå tænder ud af egen mund. Så mindedes man Vestres færdigpillede plukdyngede med de synlige kødstumper og den ubegrænsede brødtildeling og syntes faktisk, man var rigtigt skidt behandlet.

— Senere lærte man at dyrke sin hjemve og omsætte den i venligt livssyn og forventning til fremtiden. Så gik man tur i kendte gader med genkaldelse af detaljer; genopfriskede ansigter og mennesker og små tilfældigheder. Det hele fik lov at gro, nysået græs, grønt og fint, men fuldt af muligheder.

— Så lagde jeg også planer. Både for hjemkomst og gensynsmiddag og for ankomsten til Roskilde — om jeg skulle købe 3 eller 4 stk. lagkage og for 1 kr. småkager? Og måske tage en bil på grund af de mange pakker. Og en lang tur længtes jeg særligt efter, med dig og Tutten en aften gennem Istedgade, helt ud til Ras' æbleskivebar. Jeg tænkte også på dig med mel i håret og på forklædet og småkagedej i dybe fade. Jeg gengiver det, som det var, og beder om tilgivelse for den materialisme, der har farvet mine håb til fremtiden.

— De gamle mænd i Aftenlandet må omtales — de nøgleraslende krigsveteraner og bedstefædre, som overvågede vores ubegrænsede ensomhed. Der var *Ni't* f. eks., som var såret 12 forskellige steder og ikke kunne sige nicht, fordi det halve hoved var skudt væk. Hans gang var krabbeagtig og af en næsten ufattelig fart, der overflødiggjorde enhver beregning af, hvor han befandt sig. Når han var i buret, tav de andre fugle. »Arbeit! Arbeit!! Arbeit!!!« var hans svulmende motto. Selv gjorde han vist ingen gavn. — Så var der *den ubehårede*, en skaldet mand med onde øjne, som sjældent talte, men lejlighedsvis eksploderede. — En gammel preusser i civil og med hage-

kors i reverset gik omkring og så dybt bekymret ud ved tanken på Rigets fald og fremtid. Men om aftenen — hans speciale var nattevagt — anbragte han en højtsvungen uniformskasket på toppen af sit civile anstræk, pustede sig op og rankede sig som en Tivolikontrollør ved tælleapparatet. Trygt nærmede man sig natten i hans varetægt. — *Parteigenossen* var en yngre mand med kunstig arm og skaftestøvler; desuden hagekorsembem, som siden 1. april blev udskiftet med et automobilmærke. Han svedte altid voldsomt, talte med feminin røst og pryglede lejlighedsvis de mindreårige Hitler-Jugend-fanger. — Der var endnu flere, men jeg mindes dem med ringe glæde og glemmer at omtale dem.

— Omgangstonen synes at forværres her i etablissemnet. Forbindelsesmulighederne forringes, både ved toilet og Sanitäter. Vi jages som mus i vores huller, og dørene smækkes, før man når at tage en dyb indånding. — Men alltsammen opfatter jeg kun som et tegn på det, jeg tror — på det, der nærmer sig.

Min nabo til venstre skal skydes. I midten af maj. Spionage. Han var i 3. grads forhør på Hitlers fødselsdag, og han blev ret fortørnet, da jeg beroligede ham. Det var på toilettet i onsdags. Nu gider jeg i hvert fald ikke banke til ham. Til den anden side bor en træg muledriver. Jeg er virkelig meget ensom.

— 4 fulde dage har jeg nu været her. Og stadig intet forhør. I morgen er det søndag, og mandag er usandsynlig. Der synes intet presserende behov for mit vidneudsagn. Jeg begynder endog at håbe —

30/4. Ingen dør er så solid, at den ikke kan åbnes i hvert fald udefra. Jeg har netop fået en hilsen fra den anden side ringmuren. Og meget nyt i tilgift: Bent i Horserød,

Henning og Grethe i Sverige, Claire i Vestre. Og så den første faktiske erklæring om, at du er i Sverige, hvad jeg har ment siden slutningen af januar og vidste, siden mor fortalte om Dorthes mor, der havde det godt. — Jeg plejede at placere dig i Stockholm, i Berns salonger, på toppen af Kungsgatan eller bunden af Gyllene Freden. Eller også spiste du små varme aftenretter på mælkebar og røg Camel, mens jeg pillede de sidste krummer op fra håndklædet i skødet. Det lyder helgenagtigt, men det trøstede mig faktisk; det var, som om den ene halvdel af vores tilværelse lappede hullerne i den anden. Men sikker var jeg aldrig, om måske trods alt du sad i en forlængning, med skidragt ganske vist, og olmerdugspyjamas og geskæftige semitter til at opæde dine ugepenge. Men selvfølgelig, du fandt jo nok forlængst din egen udvej.

Men hvor er mon K så henne? Sidst jeg så ham, stod han i bunden i en flok på otte, øjensynligt påstemplet Horserød. — Kun én gang så jeg ham forandret; det var i Dagmarhus, da jeg angav ham, fredag d. 14. jan. Jeg sad ved skrivebordet og gennemlæste mine foliolange forklaringer, da han blev ført ind — stor i øjnene og endnu ikke ganske fattet, mens mine erklæringer blev forelagt ham. Han protesterede, men bøjede siden af. Og i bilen hjem til Vestre trykkede han mig hårdt i hånden. Så var jeg glad endnu en gang.

— Der er en dør, jeg dagligt kigger på. Den ligner 400 andre døre og bærer nummer af 255. To skilte betegner, at to mennesker deler rummets magre ilt. Men engang var det mor, der sad der, gik til og fra på toilet og på gårdtur og vel også til hovedpinedoktoren. — Meget smør og mange tanker vandrede fra 255 til 171 og også lidt den anden vej. Men det var ikke mange tanker, jeg slap ud. Dagmarhus førte nervekrig, og jeg havde

kun til forsvar at opfatte som selvfølgeligt, hvad jeg aldrig havde tænkt som en chance.

— Max skal vi mindes en dag. Max, der skød først, fordi han så nødtigt ville fanges uden først at have rystet Riget i dets undergrund. Gid han havde anet, hvor meget gavn han fik gjort. — Jeg vidste intet, før Renner en dag smider en snavset og blodig hat på bordet og siger: »Fortæl mig så om S., er ist doch tot.« Men der gik 4 uger, før jeg fik historien — en beretning om rivaliserende grupper og en teologisk kandidat i Aabenraa med hemmelig sender. — Det sidste, jeg så, var en flad pakke, formodentlig med hans tøj og lommernes indhold, som hans bror bar bort under formaning om, at sådan går det alle unge mennesker, der tror, de kan skade Tyskland. Han var rolig og rystet.

— De sidste dage har været fulde af sol og blå himmel og stor lyksalighed. Nu er der indtrådt en strengthed i vejrliget med grå, men høj himmel, en mere passende optakt til de store hændelser. Et par laser Berlingske fra d. 18. april er min daglige indsprøjtning. »London forvandlet til hovedkvarter«, lyder den ene. »Det første utvetydige signal til en invasion«, melder den anden. Umiddelbart efter 1. maj, har jeg hævdet længe. I morgen er det den 1.

Det var et svagt punkt i Schwerin, nyhederne. Men ca. 1 gang ugentlig fik man udleveret til toiletpapir en lille stak firkantede stumper Niederdeutscher Beobachter, som man derpå med flid føjede sammen i hele sin usandhed. Og var man heldig, kunne der være 8 á 14 dages gammelt stof imellem, mest dødsannoncer selvfølgelig, og Gauleiter Hildebrandts opråb til Mecklenburgs kvinder. Og artikler om, hvor faktisk sundt man levede, og om tidlig persille og tobakkens indflydelse på æggestokken. Men også frontberetninger fra OKW og små tilfældige

ord, der kunne røbe et helt skred i udviklingen. Vi fulgte fronten helt ud af Rusland og ind i naboområdet. Og der ophører så min viden. Nu glæder jeg mig blot til en stille eftermiddag at hellige mig en halv årgang af Politiken.

Jeg orker ikke at skjule det længer. Jeg blev preusserklippet i søndags. For første gang siden 3. marts blev jeg lukket ud af cellen og ført op på 3. sal, hvor jeg i løbet af få minutter følte kulden fra vinduet slå højt op om nakken. Det var det hår, men der vil gro nyt, hvor det var.

— En lille luftfyldt kuppelmave har jeg også opnået. Mon du ville genkende mig med strutbug og nøgen nakke og langsomme, alvorstunge skridt som en stork i mosevand. Indtil 8 timer daglig har vi gået sådan. Det præger en gangart.

— Forår i Schwerin. Det lyder storartet — som et anstændigt tidsbillede med punch og studenter. Vi ville også have nydt det, hvis ikke vi havde næret en angst for at sommeren skulle træffe os inde. — Al slags vejr iagttag vi gennem hullet i ruden. Både rimfrost på barakken og tåge og tæt regn og tidlig sol over poplerne, der sprang ud forneden, en uge før vi forlod dem.

— Fugle hørte vi også, men dem så vi aldrig — kun hanen og de tre høns. Der var en solsort, der hver eneste aften tømte hele sit sorte bryst for henrykte toner; den gav mig altid ideer om Roskilde og myg og tjørnehæk og blomster i alle bede. Havesangere var der også, og bogfinker og spurve i mangestemmighed. Og en artikel i avisen kunne berette om toplærker og gråmejser, der næsten spiste af borgernes hånd; hvis det da ikke var borgerne, der spiste toplærkerne.

— De første billeder af nervekrigens virkninger skuffede. »Fliegeralarm« hylede børnene i kor med sirenerne.

Så rullede barnevognene lidt hurtigere, med top af gemyse og barn i bunden; en soldat fra barakken tonede frem ved porten med stålhjelm og maskehylster og et dorsk blik op i himmelen. Måske ankom til tilflugtsrummet nogle kvinder med tæpper og en del langbenet Hitler-Jugend med stålhjelm ved bæltestroppen. Altsammen foregik, som om det kedede dem ubeskriveligt. De gamle mænd i lange frakker trippede videre i gruset. Alt virkede provinsielt og uimponeret. — Senere kom der imidlertid nætter med råb fra barakken og højeste uro i fængslets indre med lys og påklædning og megen dundren på 85 døre. — Og der var en dag, hvor soldaten ved porten ikke så i vejret, men man anede, at det krøb af angst under stålhjelm. Det begyndte som støj fra en lastbil. Men støjen vedvarede og antog tone — en tone, der gradvis voksede sig større og større, indtil det var en dyb og kraftig baslyd, der rystede kittet løs fra ruderne. I nærved en halv time varede det. Så i løbet af et minut trak lyden sig bort og forsvandt mod sydøst. — Jeg var fuldkommen rystet. Jeg havde ikke tænkt det muligt. Jeg stod med ansigtet mod den blændede rude og lyttede med vand helt op i øjnene. Og altsammen for min skyld. Det var min 75. dag i fængsel.

— Jeg traf en mand fra rejseholdet — et glimt på vej fra toilet. Han så dødsensbange ud, bleg og mørk-øjet og uden hilsen. De fylder mig med angst fra gulv til 3. sal. Temaet er død ved skydning. Den Befuldmægtigede har gjort indtryk, og der er altid folk, der dør to gange.

To nedstrygerklinger har jeg fundet — en under panelet og en i mørklægningen. De anvendes til overfilning af tremmer. Men jeg har ingen trang til at file tremmer og ingen brug for klinger. Eventyrer og atlet bliver jeg dog aldrig. Jeg kom ind ad døren, og jeg vil gå ud ad

døren, med hat på hovedet og kuffert i hånden. Det ske om 15 dage!

— Dagegne går, og hver dag er som en ærtebælg. De første timer triller ud af sig selv, og resten stryger man af med en finger. Det skal ikke være fængselsliv, den sidste tid jeg er her, snarere en sober klostertilværelse, hvor bøn erstattes med brød og ruelse med stor forventning.

1/5. 1. maj. Alverdens røde dag i dag eller i hvert fald den halves. Men for mig er den grøn af farver og stort håb, og rød vil den aldrig blive.

Kommunister er ikke mennesker, der vil yde noget eller dele noget, men mennesker, der vil have noget i modsætning til »kapitalisten«, der vil have mere endnu.

Kommunisme vil være som et forsøg på at gøre alle træer i skoven til grantræer. Der skal være små grantræer og store grantræer, men alle skal have toppen, hvor de andre har toppen, og bredden, hvor de andre er bredest. Men nogle skal stå på fod og særlig pyntes, selv om de også er grantræer. For sådan noget kan også ske i gran-skove.

Min makker i Schwerin var kommunist med visse evner, og trods et tungt gemyt og hang til tragedie blev han en slags erstatning i lighed med suppen, der fyldte uden at nære. Men allerede den første dag faldt talen på kommunisme, hvorpå han retter sig, vulgær og overbevist, og erklærer, at jeg skal i hvert fald ikke fortælle ham noget om det emne. Siden lod jeg ham fortælle og lærte meget mere.

— Jeg har fejret min grønne dag med majregn; en stille regn i nakken og håret og op om skoene og fra halvtaget over løbeburet ned i renden bag gitteret, hvor

det sprøjtede og boblede og snakkede på en ganske mærkelig måde. — Jeg husker ikke, hvornår jeg sidst var i regn, men i hvert fald mærkedes det som afslutning på en lang tørke. — Og en have har jeg anlagt. Ikke nogen stor have med flugstol og blomster, men kun lidt græs, som jeg fandt i kanten mellem cementvæggen og asfalten. Nu står det og gror i en tændstikæske og er helt og holdent mit eget grønne græs. Blot mangler jeg nu en regnorm.

— Odessa er faldet; d. 11/4. Nyheden stod at læse under gårdturen. Jeg har savnet den meget længe, og nu fik jeg den, meget gammel. I går på toilettet fandt jeg fremlagt et par sirlige udklip uden dato, der berettede om kampe på Krim og russisk fremrykning mod Odessa. Mandag for en uge siden fik jeg at vide, at Krim var rømmet 8 dage før; derimod kendte min derværende hjemmelsmand ikke Odessa, og Rumænien forvekslede han med Østpreussen. — Så usikker er nyhedstjenesten altså trods alt for os indvendige. Er man pågående, kan man selvfølgelig erhverve bedre viden, men jeg er træt forlængst af den besværlige jagt, der dog kun giver resultater af størrelse og facon som de stakkels snegle i rue St. Honoré.

— Jeg har erhvervet et splinternyt kompleks: et brød-kompleks. I Schwerin var rationen 2 skiver om morgenen — en tynd og en lidt tykkere — og det samme om aftenen. Så kiggede man og bedømte, og Petersen greb med abeagtige og ikke altid æstetiske fingre de fire skiver og underkastede dem en nøje opmåling med fordelagtig facit for egen konto. Hvorpå man omstændeligt gennemtyggede først den tynde, så den tykke, og altid fra det tyndeste hjørne mod det tykkeste. Og alt som måltidet skred frem, sad man i dyb undren over, at en bar skive brød kan være så god at have i hånden. — Så pludselig

bliver man stillet overfor den ubegrænsede tildeling. Man begynder med 10 skiver om dagen, er utilfreds og går op til 12, fortsætter til 14 og er nu nået til 18. Atten tykke fladbrød dagligt samt varm mad og pålæg. Der er ikke tale om mæthed, men om en fyldningsproces. Og stadig sidder som en bange følelse i kroppen skrækken for ikke at blive mæt, helst overmæt, i hvert fald føleligt mæt. Og tanken på timerne inden næste måltid! Selvfølgelig er det en overgang, men sådan er det.

— En daglig glæde er blevet min aftengang til Sani-täter'en. Hele kvindesiden spadserer jeg af, iført flip og slips. Så ned ad trappen — 2 etager — og hen gennem stuen. Man træffer medmennesker og soldater, ser fremmede døre, indånder luften fra det større rum og veksler de sædvanlige bemærkninger med erstatningsdoktoren. Det er faktisk frihed under kontrol. — Min anledning til besøget er en æske Albyl, behørigt indskrevet og påtegnet med cellenummer. Nu ligger den og praler på en hylde blandt mange andre pilleæsker og fylder ham med endnu større stolthed. — 20 stk.s indhold, 2 tabletter dgl. Ikke fordi han aner, hvad det er, og heller ikke, fordi jeg bruger dem. Men jeg gemmer dem i cellen, og når jeg har samlet 20, henter jeg den tomme æske tilbage, fylder den påny og afleverer den. Således skal min aftenvandring fortsætte.

2/5. »Ingen glæder sig mere til den nye, smukkere og lykkeligere tid end de tyske leverandører«, står der i en annonce fra 30/3. Den germanske ånd fornægter sig ikke. De sidste 14 år har den helt domineret, og nu vil den også have krav på en kommende.

Men der er andre, der synes bange for den smukkere tid, og det er de tyske soldater. De sidste par dage er

stemningen flovet ned til en appelløs tristhed. Støvlerne slæber de under sig, og sjældent fløjter de længere. Langørede og opmærksomme sidder vi bag dørene og opfanget spor af en stemning. Det må være meget nær nu. Hele verden ligger udenfor og venter, og jeg kan se den, når jeg står på tæer på bordet.

— I dag er det to måneder siden jeg rejste herfra, og en uge siden, jeg kom hertil. De første 14 dage dernede kredede tankerne som alliker om et kirketårn; utallige omdrejninger, men uforandret det samme. Om vi skulle blive og hvorfor, eller videre og hvorhen. Ni't sagde videre, selv ønskede vi at blive. For selv en tynd suppe fra haven, vidste vi, var bedre end en tyk sovs fra Irgend-Farben-Industrie. — Så endelig fik vi arbejde, et neghalm smidt ind til renpilning. Hvorpå man pillede og tænkte og drømte sig hjem i endnu 14 dage. Kun søndagene var lange og slidstærke som hele uger; så børstede man frakke og fangede væggelus, til cellen var oversmurt med blod og stank derefter. Og solsorten sang, og soldaterne gabede, og fængslet var tyst som en tilkastet grav — kun nu og da et brøl, når en fange var grebet i at sove.

— Så kom der flere dage uden arbejde og knudearbejde — vådt sejl garn i kilo-dynger med sejge knuder, der skulle åbnes inden aften. Så bandede man og ærgrede sig og knækkede negle og fik tykke fingre. Og inde fra fængslets store mave skreg og skældte bedstefædrene på uforståeligt plattysk, mens fangerne klynkede, og luften var tung af mærkværdig tragedie.

— Så kom revisionen. En Oberstaatsanwalt, en fængselssekretær og en tredie — alle med blød flip og hagekors — trængte ind i cellen og råbte: Achtung! Der var meget lidt at glæde sig over, fandt de. Alt var i uorden! Tandbørstehylsteret lå skævt, skeen lå forkert for skålen,

der var huller i vinduet, og der var forhold, der var rent ud uforståelige. Det endte med visitation og ransagning og rundspredning af de stykker jordfarvet undertøj, der netop var anvist at skulle ligge glat og på hylde. Med gift i blikket spyttede sekretæren en påstand ud om slet samvittighed, hvorpå man gav ordre om at skille os samt 3 dage vand og brød, hvis ikke arbejdet blev færdigt inden aften.

— Så fik jeg min sidste makker — en hollandsk dreng fra Haarlem. Han boede i en ildelugtende celle på 3 med blinde ruder og en slap sæk halm på briksen. Hans tøj var enkelt, men allieret: en hollandsk militærjakke, et par russiske militærbukser og træsko. Hans mund og hænder var belagt med bylder, og overkroppen var tatoveret med mange bid af væggelus. Men de kalkede vægge prangede med hans sentenser om kraft i den hollandske arm og alt, hvad han håbede. En bog om »Das schöne Deutschland« havde han også, og om morgenen gik han gårdtur på nordsiden. Kommunist var han ikke — han tilstod det med et suk — han var kun katolik. Så løste vi knuder og snakkede Holland, og om aftenen fyldte vi resten af knuderne i madrassens tomhed og angreb væggelusene. Inden sengetid fik jeg besked om næste morgen at rejse uden angivelse af hvorhen, var på kontoret og fik overdraget (dog ikke udleveret) en Røde-Kors-pakke, traf en Oberstaatsanwalt, der syntes at bære en hemmelig ærgrelse og gik til sengs med det meste af tøjet. Blev vækket kl. 4, hentet ud kl. 5 og var på Rådhuspladsen inden aften.

— Der sker ting, jeg ikke fatter. Middagen var 3 timer forsinket! Afløsningen er ankommet, men det forrige hold er stadig på vagten. Stemningen er med ét blevet drengekåd.

Og Dagmarhus har ønsket mit generalieblad i 2 eksem-

plarer, antagelig at bilægge en indstilling til løsladelse. — Vi får se. Altsammen vil vise sig. Man kan jo ikke blive ved at gætte.

To lange blyanter og mine brevblokke har jeg erhvervet i dag med ret til at bruge samme. Det var min største bekymring. Nu kan krigen godt vare en uge yderligere.

3/5. Der er meget, der er mærkeligt. Folk blandt andet. Her sidder jeg og venter løsladelse eller invasion om en time. Så svinger Munthe op med morgentheen. Godmorgen, ånder han; om jeg har fået dom? Og ser forskrækket ud, da jeg nægter. — Kun én har jeg truffet, der heller ikke ventede dom. Vi foretrak at håbe på et halvt år fremfor at frygte fem.

— Mere invasionsnyt. 16 dage gammelt, men utilsløret tale. Det falder som regn på en soltør kløvermark. »Stormflod af invasionsrygter«, »forestående store operationer«, »britiske forsigtighedsforanstaltninger«. Det er den slags ord, jeg i Schwerin ville have betalt med en dags brødration.

— En soldat belærer mig: om to slags Bedürfnis, grosses und kleines. Kleines Bedürfnis forrettes på potten — han peger. Gr. B. vil efter tur blive forrettet morgen og aften. 3 gange er unødvendigt og i strid med reglementet. Hvorefter man har at indrette sin mave.

— »Georg! Ellen ist in Schweden«. Det var altså Claire, kan jeg forstå, og det skete på vej til albylerne. Nu glæder jeg mig til i morgen at hilse igen. Et døgn tager det her at udveksle en hilsen, men til gengæld betyder den så meget!

— Endnu en hilsen fik jeg udefra i dag. En mundtlig hilsen, men god til opmuntring. Lidt til de kommende dage.

⁴/₅. Så går man alligevel og får ønsker. Får lyst til at gøre noget andet end ellers; skræve over, f. eks., hvor andre går udenom; spise en time uden for tiden eller sidde på en bænk i meget solskin. Det er næsten ligemeget hvad, bare ikke det man plejer.

— Og en medfange skal man se — en kropssur vicevært, der deler tallerkener om — henrykt smilende til en pluskindet soldat, der hovent åbner hovedet til en flad grimasse.

Jeg ved, hvad der er i vejen. Det er vagtholdet, der ærgrer mig. En udsøgt flok Oslo-typer, *nœud de vipères*. Kl. 2 bliver det bedre. Kl. 2 kommer afløsning.

— En fredelig krog har jeg ellers fået. Dybt til bunden og fjernt fra døren. Klokken, der er en hæsleg brummer, når mig kun som en tilgroet erindring. Og de raslende nøgler og braget af gitterporten, når gæster kom til huset. Eller Meisters skrig og støjen fra opvasken; opkald af numre; fanger til Vernehmung. Alt hvad der foregår i dybet af en fængselsanstalt. Altsammen er bragt af vejen, pakket ned i stor afstand, sømmet til med stilhed. Kun råbet fra toiletterne: »Rechts ist frei — links ist frei — links ist besetz — ein Mann rechts«. Der kæmpes på mange fronter, og også disse mænd bør hædres. Deres vilje er ubøjelig, deres sejr total. De oprettholder orden i 300 maver.

— Jeg tænker på vores bøger. På bøger vi fik til jul; på Krigsflyver og Sandemose og All passion spent. Og alle de bøger, du vil bringe fra Sverige. Jeg vil ikke tænke. Jeg vil ligge på ryggen og læse »Kærligheden sejrer«. Det er Ugemagasinet, nr. 11. 20 øre. Fortsættelse følger. Når så blot det må udkomme på w.c.

5/5. 116 dage siden vi så hinanden. Jeg mindes det så tit. Det var syv morgen, og jeg var søvning, og du bukede dig ned og sagde farvel, og vi skulle ses om et par dage. Og bagefter blev jeg vågen og lidt bange for, hvad der kunne ske dig, og fortrød, at jeg ikke var ved toget. Og når vi så ses, har vi begge været i udlandet. Gid jeg må have vundet i størrelse, hvad jeg har mistet i vægt. Og at det må bevares!

— Jeg drømte, at du havde gemt et par sko i en skuffe. Det var et par selskabssko, og det var du nødt til, sagde du. — Når jeg drømmer, vi skændes, og når vi gentager, hvad vi altid har gjort, bliver jeg undertiden bange for, at det stadig skal gentages. Men mon ikke noget er opnået? 4 måneder er en lang tid, i hvert fald længe nok til at lære noget.

Kan du huske, hvor vi ventede krigen? Og vidste, den skulle komme? Og følte den som en spærrebom for alle planer? Og krigen kom og var en død vægt, der først skulle fjernes.

Mon ikke det er tid nu for visse planer? Eller rettere for at gøre sig visse begreber om, hvad man ønsker, og hvad man vil risikere.

— Jeg tænkte i Schwerin på at blive »anstændig«, men tanken er galt formuleret. Vi skal ikke acceptere alt og nøjes med lidt, men vænne os til tanken om nogen indtægt. Vores problemer bliver for små med en krone i lommen. Vi må længere opad. Vi må belaste vores forbindelser og udstille vores evner. Vi må forbedre fremtoningen, evt. adressen. Vi lærte forrige år at forlange noget for andre; nu må vi fortsætte med at forlange noget for os selv. Også hvis vores nærmeste håb skulle flyve bort som vildænder.

⁶/₅. To gensyn havde jeg i aftes, det ene med månen, det andet med Menzel. — Menzel så jeg hos Sanitäter opstillet i en lang kø, brunt tøj og duknakket, uforandret på nær humøret.

Han stirrede med åbent ansigt, som var jeg den hellige Peter Portvogter med nøgler og løsladelsesordre. — Og månen — den urtrofaste ven og klode. Kær og gul og gammelkendt hang den midt for tremmerne under et loft af aftenbleg himmel, kiggede på mig og spurgte, hvor i alverden jeg var henne. — Kan du huske, hvor meget vi havde tilfælles? Den skikkelige måne, der hang i træerne, opmærksom og vågen og skyndede på. Eller lavt i randen af en jysk himmel over sort hede, når den hovnede op og gjorde sig stor for at udsætte øjeblikket, da den måtte forsvinde.

— Men den har dog venner langs hele omdrejningen, mens jeg kun har den samme måne. Som om jeg ikke har savnet den —

— Der var misvækst i tændstikæsken. Dele af beplantningen syntes vissen, mens enkelte tuer endnu hævede sig i ensom landskabelighed mod lyset fra den blændede rude. Men i nat har alting rettet sig. Det kribler i jorden, de døde spirer rejser sig, og grønne duske strutter af saft og velvære. Jeg har kaldt den de gode håbs have — *jardin des bonnes espérances*. Når engang jeg forlader cellen, skal den også have sin frihed.

— »*Invasion beg. i Nordfrankrig 1/5*«. Det stod at læse i gården. Så ganske tydeligt. Jeg troede det ikke. Jeg har ventet det helt anderledes. Som en katastrofe med dønninger dybt ind i alle kroge. Og luftalarm selvfølgelig! Det er luftalarmen, jeg har savnet. Når Montgomery ringer på hoveddøren — sådan har jeg altid forestillet mig det. — Jeg troede det ikke og var lidt bange for at tro det. At det virkelig skulle være muligt uden større

opsigt. Nu kigger jeg i mit brev og finder »ting, jeg ikke fatter«. Det er d. $\frac{2}{5}$. Forsinket middag; fordoblet vagt-hold; ny stemning. Måske det dog er rigtigt.

— Jeg var vant til et andet Vestre, før jeg rejste. Et Vestre, hvor en nyhed ikke var forbeholdt de få, der tilfældigvis fik den. Nu hører man intet. Kun evindelige emner som forhør og tugthus og hvordan skal det gå os?

— Det er endnu ikke middag. Og ingen man kan spørge. Jeg gider ikke banke. Jeg må vente til i aften. — Oslo-holdet er på vagten — spreder tristhed som ved ligbegængelse. Der er hysteri i luften og blodfattig gnaven-skab. Jeg kan tro, hvad jeg vil. Jeg får intet at vide.

— Så fik jeg dementi. Mine begreber er atter i lave. Invasion er noget ganske andet!

$\frac{7}{5}$. Selvfølgelig — øjet må vænne sig til den som til et større mørke. Jeg har knækket nakken på mine største forhåbninger; jeg har forlænget min kalender. Hidtil gik den til 15. maj. Nu rummer den plads til 1. juli. D. 1. juli er en søndag — den dag skal vi spise sammen! Og til næste år bliver der også et forår!

— Alle mennesker vil ødelægge min søndag. En soldat, jeg talte med, mente, krigen varede til august, hans bekendte i Berlin ventede dog afgørelse i maj! — Og Munthe profeterede dom nu — en påstand udslynget over sovsen. De triste mennesker! De begynder at overbevise mig. Men hvad — en mand er jo på vej med en slæde.

— Og min nabo — utrættelige næste. Han har opdaget bankesystemet, og nu er han nær ved at vælte muren for at høre, om jeg kan se ud af vinduet, eller hvad klokken er.

— Sørgelige søndag! Jeg vil sove til middag! Min Ellen sidder i Sverige.

— Det har forbløffet mig, at et par tilfældige meninger kan forplumre mine synspunkter så let. Men invasionen og den ubetegnede dato gør vel sit.

Det er det, der har været værst i al denne tid: den stadige uvished. Først var der forhørene, 3-4 uger varede de. Så de 3 uger efter, om der fulgte nye forhør? Indtil man rejste: hvor man videre skulle hen? Hvorpå man opdagede, at man næppe skulle videre — medmindre man blev hjemsendt! For hjemsendelse var en mulighed regnede jeg — trods makkers protester — et led i en større hjemsendelse. Det bekræftedes den sidste aften, hvor hollænderen fortalte om 70 af hans landsmænd fra samme arbejdslejr, der netop da skulle flyttes til den hollandske grænse. Og det bekræftedes næste morgen trods 7 andre højroste meninger. En klar og fuldkommen bekræftelse.

— Videre havde jeg regnet med en del løsladelser omkring samme tid, en mere passiv holdning hos Dagmarhus. I stedet fandt vi skrappe restriktioner og stor op-hidselse på Vestre. Først forleden så jeg, at »det tyske sikkerhedspoliti — — — til i dag *d. 20. april* havde forberedt løsladelsen af talrige arrestanter. Da der imidlertid er sket — — — mord — sabotage — — — har disse indtil videre måttet udskydes.« Faktisk en ny bekræftelse.

Men invasionen »skuffede«. Hver dag har man håbet, og stadig går tiden. Men netop sådan bør det være. Der er andre, der bliver skuffet, men der er tillige en part, hvis modstandskraft slides. Det var i Schwerin, jeg erklærede, at vi formentlig en dag hen i maj ville have op-hørt at håbe og sidde hen i stor sløvhed, når så det hele brød løs. Noget tyder på, at også det bliver rigtigt. Blot er der ikke tale om sløvhed, men om en modløs uro, lidt gift i blodet. Et held, at afgørelsen ligger højere!

8/5. Traf Claire på trappen. Sød og strålende. Til største opmuntring!

Min nabo er fuldmægtig med eget hus og normalbaby. En venlig fyr med nette manerer og begrænset viden om de øvrige hændelser. Han tør slet ikke tænke på, hvordan frihed vil føles. Han har været her 14 dage.

— En morgenstemning fra i går; et billede for krigstrætte: det var søndag og gårdtur, og det sneede. Tæt og våd og stille maj-sne. Fra kapellet på kirkegården omme bag muren lød klokkerne, fredsommelige klokker uden større tone. — Frem kravler en maskine, tungt og lavt og ludende mod sneen, fylder luften med krigerisk larm og kvæler klokkerne. Men endnu mens den er over os begynder sirenerne — overalt og nær ved og allevegne fra — et væld af hyl, der lukker sig om larmen. Og den store, tunge maskine flyver træt sin vej med snuden dybt i snefaldet, mens hylet skadefro følger den.

Så kom soldaten med nøglen. —

— Jeg har kuben fuld af venner. Engang var her også slette venner, men de er væk — udstødt af sammenhængen. Nu er der kun gode venner, nye og gamle, store og lidt mindre, men faktisk mange. Nok til at løfte taget!

— I aften var det Pie, jeg traf; naturligvis v. Sanitäter. Fornøjet og ubenovet, blå kittel og røde kinder. Du husker måske Pie (?) Men jeg tror, vi har undervurderet hende.

— Jeg har faktisk fået afstivet min i forvejen velfunderede respekt for dit køn. Jeg har set det så tit, at det ikke kan være tilfældigt. Og ikke mindst nu er forskellen blevet iøjnefaldende. Kvinderne herinde er uden tvivl i besiddelse af langt større modstandsevne og udholdenhed end mændene. Selvfølgelig har de fordele, ved forhør og vel også på andre måder, men de fordele, der bydes, er dog kun små. — Desuden har de en naturlig sans for

det lille smil som omtalt. Selvfølgelig er det kvindens pligt og vane at smile. Men talen er ikke her om et flirte-smil eller et blænd-hvidt-grin, kun om et lille vi-vil-vinde-smil; en uskreven, men yderst pålidelig aftale.

— Claire i morges, og Pie i aften. Jeg kender ingen af dem, men mit humør har de reddet! Og hermed være de takket!

9/5. Her gik jeg længe oppe og ventede, stirrede mod en pletfri himmel, søgte min måne. Al larm døde bort, vagten trak i sivsko, jeg blev søvnig, og månen blev væk.

Skinner månen ikke om mandagen?

— En knaldgul mælkebøtte, færdsel af myrer og bitte-grønne blade på alle buske. Hvornår bliver det mon vores tur til part i tilværelsen?

— Min nabo inviterer på week-end i Virum. Tør man tænke sådanne tanker?

— I dag er det en uge siden, man anmodede mig om at nedskrive mit levnedsløb, men endnu har ingen afhentet produktet. Varer det meget længere, må det vel fortsættes. På lørdag har jeg siddet 4 mdr., har man glemt, jeg skal benådes?

Munthe venter nu dom i denne uge. På grund af lignende anmodning viser det sig. Vi får se; kun én får ret!

Mærkværdige mennesker! Hele dagen går de rundt med mørke miner. Krudtvante krigere, pligttro tjenere. Med brøsigе røster gænger de os, skarpe blikke våger over hver bevægelse. Men når møjen er endt, og dagen lægger sig, dukker de frem med spejlæg og kalder hverandre ved bitte, sjove navne.

10/5. Claire og Menzel — to smil på en morgen! Så meget blev forundt mig!

Men Munthe er dyster — trist og bange. Jeg vil ikke bebrejde ham. Jeg har haft det på samme måde.

— Min nabo t. v. er faldskærmsjæger. Ja, du troede, han var spion — jeg også — men det var kun et skalke-skjul. Ejheller har han siddet 10 mdr., men to iflg. nyeste udsagn. Og m. h. t. skydning medio maj, udtalte han i dag forventning om at »komme ud til næste år, når krigen er sluttet.« Antagelig viser han sig at være kong Peter af Jugoslavien. —

— Et frodigt venskab udvikler sig til højre. Luften i Vestre — mager som den er — har en mærkeligt befordrende indflydelse på anlæg til sympatier. Redeligt og naivt spreder man armene ud, modtager og giver af en forarmet sjæl og en ussel beholdning. Der er bibelsk renhed over vores adfærd, men tillige martyrium i sigte. 3 dages streng arrest kan det koste, et tankebytte om boghandlernes julekatalog.

— »Grüss Gott«, sagde Claire. »Alles gut«, sagde soldaten. Begge mente de det bedste, men Claires hilsen var fulgt af et stort smil, og soldatens af et suk som fra det hele tyske folkelegeme. Det slog mig endnu en gang, hvor paradoksalt det er og undertiden må forekomme dem selv, at disse mennesker holder os indespærret, fordi vi vandt krigen! Den forrige bataillon (?) kom fra Rusland, var krigstrætte og politisk affarvede. Og heller ikke lagde de skjul på det! Og når vi så havde talt, og døren faldt i, og låsen gik rundt, så følte man sig som en statist i et skælmespil. Kan man skjule den opgående sol under en osteklokke?

Anderledes med Oslo-holdet. Pligtelskende, reglements-tro småfolk, kun 3 ialt, men nok til en israelsk plage. Den

ene er antagelig sporvognskonduktør. Et dødt og oppustet ansigt, skrævende ben og blege øjne, der mere synes at se på klippekortet end personen. Man venter uvilkårligt, han skal løfte armen, hvorpå vognen kører. Nu til morgen belærte han en mand med tilløb til blindtarmsbetændelse om nødvendigheden iflg. reglementet at stå op og indhente tilladelse til at gå i seng. — Hans stemme er dyb som ekko i alper. En dorsk og urokkelig type. — Nr. 2 er den typiske rejstryger: vågen, opmærksom, sammenkrummet, med et blik, der flimrer af neddæmpet lyst til mere end dette —! Hans humør lader ane, at fangsten er tanglopper. Hans stemme er lys og lidt lodden. En satan i barnehud. — Den 3. er docenten. Eller måske kun tugtemester. Men en mand med respekt for sig selv og for loven. Bred og lavtbygget, med katederglimt bag brilleglasset, tilrettelægger han sin lille gerning efter stadig nye og nøje udspekulerede linier. Barsk som vogter, korrekt i embedet og våd om tungespidsen blandt egne gode perlevenner. — For samtlige gælder, at de ikke har opfattet, vi er mennesker. For dem er vi fanger, besværlig celleindmad. Vi udmåles i stk. og betegnes ved numre. Forbrydelsens art er dem sikkert underordnet. Gerne straffede de hårdere, for straf er belærende. Og retfærd glæder udøveren.

— Dagmarhus har hentet generalierne. Ind træder Albert — nervøs og tør og meget solbrændt. »Schön« og »Viel Dank« og smækker med døren. Så begynder man forfra: hvorfor? og hvorfor?

— Og så skal vi flyttes til en ny fløj i denne uge, hører jeg. 6 celler har jeg nu beboet. Kan det ikke være tilstrækkeligt? Jeg vil rådne i min rede! Men stadig bliver man gravet op igen. Og hvad med mit »nr.«, min kalender, min sol og min nabo. — Og madrassen, som jeg var så glad for. Jeg er blevet en meget gammel mand.

Jeg skyer folk og hader forandringer. *Undtagen den store, der kommer!!!!*

11/5. Retten er sat. Den sidder derinde. De mystiske dommere er blevet en 3-dobbelt realitet. En tyk og to yngre. SS er de alle. For bordenden en hurtigskrivende officer af behageligt ydre. En anklager, en forsvarer, en retsbetjent. Intet mangler; to bjæffende kriminalassistenter til overflod. Jeg er afhørt og isoleret i selskab med en vagtpost og et spisestuemøblement. Her er kork på gulvet og meget stille, og udenfor er det fremskredet forår. Byens duer promenerer på solstegte gesimser — — —

12/5. (Her afbrød vagtmanden. Das Schreiben ist verboten. Han havde gerne tilladt, men han er kun en lille vagtmand). — Retten er sat. Retten har siddet. Retten er gået sin vej igen. Vi var 12 anklagede. Som anstifter stempler de mig, i mangel af bedre, — en påstand, der dog næppe kan holde. Men anklageskriftet flammede af brand og blod, og mit håb er nu at vandre på jorden, om også det for en lille stund skulle blive fremmed jord!

Hele natten »var vi sammen« og snakkede om mange ting og meget fornuftigt. Men i dag er du atter væk, og jeg kan kun skrive. Og trods alt, hvad jeg skriver om, får jeg aldrig skrevet det til dig, som jeg gerne ville. Endnu en »hilsen« fik jeg om dig i aftes, fremhvisket i smug under skarp bevogtning. Jeg kender ikke overbringeren, og han kender ikke dig, han »vidste det fra en anden«. Snoede stier, men dog farbare.

— 12 anklagede var vi, og meget godt imellem. Kun K. syntes mig skrækkelig. Gubbestejl og uforstående efter 4 mdrs. eftertanke. Det gjorde mig ondt, men engang vil han vel begribe.

Som vidner fremførtes Bent og Jacob. Opmærksomme og artige sad de i deres lange overfrakker. En stolt dag for Jacob; 8 af de anklagede skyldte ham deres nærværelse, — »nægtet, men overbevist ved Jacob Jensens vidneudsagn«. Det var næsten monotont. Og næsten utroligt.

Et højdepunkt nåede man, da krigsretten rejser sig og bøjer sig over en beslaglagt pibeudskraber, som anklageren rækker frem.

Pakket i lastbiler, gemt som perler i en musling, bag frynser af hjelmprydede knortekrigere vendte vi atter hjem til det egne.

(12/5). Lille kære! Sådan er det altså at modtage en dødsdom! Gid du og mor blot ikke må få det værre!!

Men endnu lever jeg, og endnu skriver jeg, og 3 vitaminpiller har jeg spist til aften. Trods alt, så tror man det jo knapt nok!

Jeg er ikke chokeret — tror heller ikke, jeg bliver det. Men jeg må alligevel afbryde dette. Endnu er der benådningssinstans, og ansøgning skal indgives. Jeg må tænke i aften, og i morgen må jeg skrive. Og bagefter skal jeg skrive til dig igen.

Et retsmedlem, jeg talte med efter dommen, forklarede, at fuldbyrdelsen (såvel som også benådning) afhænger af den politiske udvikling. Men hvorfor fortæller jeg dette? For at glæde mig selv selvfølgelig. Du ved jo kun god besked.

— 4 ialt, og alle tog det glimrende!

Gid jeg kunne fatte mig til stor alvor. Livet er ikke længer så langt, at man kan tænke i morgen.

13/5. Jeg skriver endnu, og jeg har skrevet mig varm. Når livet bliver så kort, er det godt, at man kan drømme. Så lever man også om natten.

Min fløj har holdt flyttedag i dag. Til større og bedre lokaler. Ud triller danskerne, og ind ruller tyskerne. Jeg har fået en sydcelle, en ægte sydcelle med sol til sidste stråle. Gul er den, med en brun stribe. Varme farver og fliser om vasken. Et vindue, der sidder inden for rækkevidde, og i aftrækshullet en gammeldags potte med hank og større muligheder end den aflange skinkedåse. En rigtig lille optimistcelle. Og så har jeg fjernet det røde plaster fra døren!

En ny kalender har jeg også startet. Begynder med den 13. Det er den femte måned, jeg går ind i. Og de gode håbs have glemte jeg heller ikke. Sløj som den var efter to dages ensomhed, har den nu rettet sig igen. Hvad end der sker, har den have i hvert fald trøstet. Når vissent græs bliver grønt, forpligter det også os andre.

Men min ven og nabo, Frode, har jeg mistet. Den celle, jeg blev anvist, viste sig nemlig kun at rumme en trappestige, en lokaltelefon og to søm, hvoraf det ene hed Lind og det andet Møller. Stigen besteg jeg, og telefonen summede, men sømmene fandt jeg utilstrækkelige for mit øvrige behov. Kort efter blev jeg derfor flyttet.

— Det er nu min 7. celle. Så gid det blev den sidste. I øvrigt må jeg fortsætte med min ansøgning.

15/5. Det regner i dag, og der er stemning af opløsning og meget nyt liv.

Og så er det d. 15. Den dag, jeg havde fastsat til krigens ophør. Men klokken nærmer sig middag, og krigen varer stadig. Meget tyder på, at jeg har forregnet mig, men til morgen har jeg afgivet min benådningensansøgning.

7 bitte øer er blevet min nye oplevelse. 7 slidte, mørke pletter på flisegulvet. 7 pletter med plads til 6 skridt imellem. Det er den ældste fløj, vi nu bor i. Utallige menne-

sker må have gået her og vendt på hælen. Fidusmagere og honette folk imellem. Jeg træder i deres fodspor. Og gid jeg så også må gå den samme vej.

— Så er I altså underrettet! Jeg hørte i aftes, at domene var offentliggjorte, hvad der synes at berettige en vis optimisme. Men det er drøjt at vide, hvordan du og mor nu må have det. Et brev fik jeg afsendt til mor, men hvad med dig? At forsøge at sende brev til dig ville være for vidtløftigt, og situationen er endnu så svævende. Og hvad ville du føle ved ikke at kunne skrive igen! Vi er skilt fra hinanden med sikkerhed for dig, og den tanke har været god for mig de sidste 4 måneder. For allerførste gang i de år, jeg har kendt dig, har jeg oprigtigt ønsket at undvære dig. Men du har været i mig og i luften omkring mig og i kabalerne på det hvidskurede vægfaste bord. Jeg har tænkt så meget på dig, at du må have følt det helt ovre i Sverige. Og jeg har følt, hvor ganske nær vi har været sammen. Kun tyskerne var det, der aldrig fandt dig.

— Hvor er det trist, men der er stadig ting, jeg aldrig får udtrykt. Tænk for en fjern fremtids besættelsesforskere at kunne holde papiret i vejret og sige: Disse smukke linjer skrev den dødsdømte frihedskæmper til sin hustru.

Men sådan vil det aldrig blive. Dette kaudervælsk af slet lyrik og stille morskab ville næppe være egnet. Men du vil begribe, hvad jeg skriver, og forstå, hvad der mangler, og se, at det, der mangler, står der — blot på hovedet!

— — — Så sidder man her igen, med aftensol og udgangsstemning. I morgen kan man atter notere en dag i kalenderen. Nu samler man jo på dage. Før stregede man dem.

— Jeg var hos Sanitäteren, jeg hentede mine vitaminer. På trappen fulgte Claire bagved mig. »Kopf kalt, Georg

— die Idioten — Reklame — Wir sind stolz von dir«. — Der var to spørgsmål, hun herved berørte: Det første om hensigten med dommene. Det andet, hvad slutninger andre ville drage af en så alvorlig dom. — Jeg vil lade det sidste ligge indtil bedre lejlighed. Blot vil jeg bemærke, at jeg intet har sagt, som jeg ikke var berettiget til at sige!

Det andet spørgsmål er det, jeg nu har overvejet gennem en lang dags 14 timer: Hvad skal man mene, og hvad skal man indstille sig på?

Jeg har hidtil hævdet en stor optimisme. Mit humør er stadig i overkanten. Et godt humør er blevet mig en vane, hvor det modsatte var tilfældet tidligere. Hvordan skal det så holdes? Skal jeg spille på sort eller rødt? Skal jeg indstille mig på det værste? Eller skal jeg håbe, hvad andre faktisk synes at mene, at dommene er, hvad Claire kalder reklame?

Jeg spekulerede engang så tit på, om jeg var »fej«. Formodentlig fordi jeg undgik slagsmål. Kan du huske ba-tailen på Donau? Da spekulerede jeg på, om du også mente det.

Så kom vores forbryderiske virksomhed, og det lille problem fandt opklaring en nat i marts med frost og måne.

Men jeg har lært mere endnu, synes jeg. Jeg har lært at indkapsle mine reaktioner, så jeg knapt nok selv kan spore dem. — Formodentlig er det begyndt, da jeg blev arresteret; det var forhørene, man indstillede sig på. — Jeg var det første gang bevidst ved meddelelsen om Max, der var skudt. Den næste gang ved mors arrestation. Det var vanskeligere, men også det lykkedes. — Så var der en morgen, jeg mente, jeg skulle løslades. — Det var naivt, og i stedet blev jeg kørt til Tyskland. Men også det gik såre tilfredsstillende.

Så endelig kommer dette. Med hunde og bøsser og soldater i stimer. Og ubehaget groede som skimmelsvamp.

Indtil anklageren foreslog dødsdom. Så tænkte jeg, hvad ser nu bedst ud? Skal jeg blive bleg og tørre sved af panden? Eller skal jeg holde mig høj og uanfægtet? Men Arne græd og løste spørgsmålet. Så trøstede jeg ham i stedet. Det gav et skær af menneskelighed, tænkte jeg. Forhærdet ville jeg nødigt fremtræde, men heller ikke miste min holdning. Siden faldt dommene, og det samme gentog sig. »Teater« havde Arne kaldt det. Men det blev Grand-Guignol-teater. Og alligevel var det stadig teater med os som grebet publikum. —

3 dage er gået siden. De 2 med at foreslå benådning. Jeg skrev mig varm og tilfreds og spekulerede ellers ikke.

Men nu kommer altså problemet: Jeg savner en indstilling — en følelse, om du vil. Jeg aner ikke, hvad jeg venter — — —

Det er blevet for mørkt nu. Langt over sengetid. Jeg må åbenbart slutte. Men solen står op i morgen.

16/5. Jeg vil skrive, mens dagen er frisk og maven fuld af brød. — Jeg er en skidt psykolog, og hvad jeg skrev i aftes, var dårligt skrevet. Jeg troede i går at skulle løse et problem, nu indser jeg, at jeg blot har fremkaldt et. Problemet eksisterer jo ikke, og det fremgik allerede af, hvad jeg skrev. Jeg skrev om »indkapslede reaktioner«. Knaldhårde, små hasselnødder. Med orm eller kærne, det ved jeg ikke, men hvorfor skulle jeg knække dem? Min opgave er kun at tro det bedste og tage det værste, såfremt det skulle komme — »reaktioner« er overflødige. Min mening ændrer dog ikke noget.

Loftet over mig knirker af ubegrænset utålmodighed. 6 skridt den ene vej og 6 den anden. Det er det samme for os alle. Allesammen venter vi på noget. Han venter frihed, og jeg venter »livsvarigt tugthus«.

— Jeg fik talt med »køkkenholdet«. Køkkenh. er mad-uddelerne. Det var et af de gyldne øjeblikke, hvor ikke en soldat, men en fange smækker døre. Det er sekunder, vi har til rådighed, men vi har lært at fatte os i korthed. De fortalte om teksten ved offentliggørelsen. »At fuldbyrdelsen afhang af befolkningens holdning«. Det var det, jeg vidste, men jeg vidste ikke, det var meddelt. Men så ved du og mor det altså også. Og I vil sikkert også vide, at der næppe bliver nogen begravelse!

De er stadig stærke — mægtig stærke! De tør tage gidsler. Det er langsom død, de tilbereder. Gennemstegte krigsforbrydere i pikant anretning, men krigen nærmer sig en afslutning. Vi ved det, og de ved det, og i alle neutrale lande skratter spidse penne. Vi får se, om de også tør bruge os.

Jeg hævdede i december, at der ikke blev eksekveret flere dødsdomme herhjemme. Jeg har senere hævdet så meget, der siden har vist sig forkert. Men måske havde jeg ret i december. — — —

— En ting har ærgret mig en smule. Jeg påbegyndte en beretning. En beretning om forløbet, om transporten og om det lille omrejsende cirkusselskab med lyn på kraven og dødningshoveder i hattene. Jeg påbegyndte den d. 11., men blev afbrudt af vagten. Siden gik alting så hurtigt, og nu synes jeg, det er for sent under givne omstændigheder. Det ville lyde dumt og makabert for dig, der engang skulle læse det.

17/5. Jeg opdagede i dag, at det pludselig er sommer. Det er gråvejrs og småregn, men der var svaler over taget og tulipaner langs plankeværket. En ganske sær fornemmelse.

— Lidt selskab har jeg fået. Stilfærdigt selskab, der

ikke forstyrrer min hverdag. Det er en flue, seksbenet og veltilfreds. Trods åbent vindue er den her på 2. dag. Noget navn har den ikke, blot fluen. Vi er jo kun de samme, og vi kender hinanden på udseendet. Nu har jeg strøet brødkrummer i vindueskarmen og venter til gengæld, den bliver her.

— Man bliver overtroisk i fængsel. Man har så meget tid, at man opdager de allermindste ting. De bitte ting, man ikke er vant til at tænke over og derfor nu skal tillægge en betydning i sammenhængen. Og alting vender sig til fordel, for nu har jeg taget det standpunkt!

— Jeg har også taget det, fordi jeg ved, hvor meget vi tænker på hinanden. Jeg ved, hvor ubeskriveligt slemt det må være for dig og mor. Et plat-og-krone-spil, som hentes fra de billigste romaner. Men mig selv er det mærkeligt »uvedkommende«. Jeg er lidt utålmodig, men det er man også hos frisøren. Jeg hober dage op og finder større chancer i hver ny dag. Endnu har jeg ikke i 10 sekunder følt mig virkelig nedtrykt. Blot ville jeg så inderligt gerne kunne hjælpe jer, og det synes jeg på »underlig måde« er muligt, når vi tænker på hinanden og tror det samme, og alle er fulde af stort mod. Og skulle det så alligevel gå galt, skal I også vide, at mig selv har det faldet let, blot ikke at vide, hvor lidt jeg kan hjælpe jer. — Jeg kunne passende fortryde nu. Jeg kunne fortryde alle de dage sammen med jer, man har spildt med dårligt humør. Der var meget andet, men selv om jeg fortrød, ville det dog ikke glæde jer. I stedet foretrækker jeg at føle mig inderligt godt tilfreds med det gode, vi har haft sammen. Jeg har altid levet tilværelsen baglæns. Jeg har samlet på det, der var opnået, i stedet for som de fleste at stile højt og stræbsomt. Jeg var i tvivl, om det var rigtigt sådan, men nu synes jeg det. Og hvis I nu kan anlægge samme syn på det, vi har haft sammen, i stedet for at

tænke på det endnu mere, vi kunne have fået, så vil I sikkert også opdage, at jeg har ret. Det er »faren ved familieliv«, at man i givet fald synes, man mister noget, som man faktisk ikke har opnået. Og så prøv i øvrigt, hvis det skulle blive nødvendigt, at hjælpe hinanden. For filosofi er godt, men der er dage, hvor det er svært at leve efter.

Jeg skriver, hvad der falder mig ind, og dette blev altså lidt »testamente«. Jeg skriver det til jer begge, og jeg vil hvis nødvendigt gentage det. Og så i øvrigt tænk på noget bedre; det gør jeg!

— Kære lille du! »En god nyhed« i aften: 4 nye domme uvægerligt af samme art. Mærkværdigt at kalde 4 dødsdomme for godt nyt, men det er, hvad jeg mener. Jeg har skrevet mig tør for i aften, og det er snart mørkt! Godnat og sov godt til i morgen.

18/5. Den ene nyhed følger i hælene på den anden. Det er hård storm, og båden vipper, men den synker ikke. Nu hører jeg ad bagveje, at vi skal til Kiel. Jeg burde selvfølgelig have vidst, at vi stadig er turister, men der var så meget andet at tænke på. Jeg får vel næppe lejlighed til at fortsætte dette brev, hvad jeg vil savne. Heller ikke kan jeg skrive til mor, hvad jeg vil savne endnu mere. Det er det eneste, jeg kan gøre for at hjælpe jer, men dog også lidt.

Og så en ting endnu: Hvad I end hører, så *vent med at tro det, til I har bevis!!* — Jeg har hørt det påstå før, og min makker i Schwerin fortalte mig det: En dansker fra Dagmarhus havde hævdet overfor ham, at der var afsagt adskilligt flere dødsdomme, end der var fuldbyrdet! Det blev sagt på en måde, der berettiger til at tro, at det er muligt. Og hvad kan man vide om os, når vi sidder i Kiel eller et andet sted? Måske er det forkert at give jer et håb,

der kan være forgæves, men jeg synes dog, I skal vide, at muligheden er der absolut.

— I forgårs fik vi forkyndt, hvad jeg allerede vidste, at dommene var betingede. Besøgstilladelse fik vi også, hvad jeg skrev til mor. Det er svært, men det bliver uendeligt meget sværere for mor. Så i går fik jeg at høre om de 4 nye domme. Jeg vil blot gentage kort, hvad jeg allerede har skrevet til mor: at det er en skærpelse af situationen, men en tilsigtet skærpelse, at det fordobler virkningen derude i byen. At tyskerne synes at opfatte, at virkningen kun kan ventes gradvis og derfor gradvis opfrisker erindrungen. — At vi vinder tid, og tid skal der til for at opnå en afspænding — at fuldbyrdelsen af så »specielle« domme synes mig mindre sandsynlig på et tidspunkt, hvor alle og tyskerne i særdeleshed snakker efterkrigsforståelse.

Det var kort og godt, hvad jeg mente, og jeg gentog det kun for »helhedens« skyld.

— Skal min sjæl da aldrig få ro? Utrætteligt flagrer den mellem 2 riger, hvileløs og usalig og jaget af mørke mænd i gråt tøj. Vi skal nu til Kiel, får jeg at vide. I nærmeste fremtid, man burde have ventet det, men jeg *har* fordøjet nyheden. — (Jeg ser, at jeg ikke blot har fordøjet, men slugt den hel. Jeg skal ikke omtale det yderligere).

— Så slutter jeg. Ja, ikke at jeg slutter, for jeg fortsætter s. 83, blot bliver det ikke i denne pakke. Skulle man slutte med en bemærkning? Men hvorfor? Der er intet definitivt over s. 82 i et langt brev. Heller ikke jeg føler noget definitivt. Lidt søgang har der været, det kan jeg se af teksten; men der er lang vej mellem mulighederne og dybt imellem dem også. Og så håber jeg i øvrigt på et tugthus af Guds nåde og en snarlig landgang i Kiel. For invasionen kommer til pinse!

Vi vandt i hvert fald en krig!

(love
Georg).

Illegalt uds muglede
breve fra Georg Quistgaard
til hans mor

(Dette brev er skrevet på toiletpapir.)

26/4 1944.

Kære — ! Så går jeg igen herude på Vestre og pusler som en gammel mand i sin hønsegård. Og lejlighed til at sende dig et livstegn fik jeg endelig også. Jeg kan tænke mig, hvordan du har haft det, men vi opnåede aldrig skrivetilladelse under vort udenrigs ophold, og få dage, før vi kommer her, bliver alt med -tilladelse inddraget som kvittering for 2 soldaterdrab. — Tak for det meget velkomne brev af 16/3, modt. 21/4 og R. K.-pakke, udleveret aftenen før vor afrejse. — Vi drog 10 ud og kom 8 hjem; 2 faldskærmsjægere blev i Tyskland. 8 anklagede fra 5 forskellige sager — hård hud og knækkede negle, lidt mindre spæk, men ellers med det meste af faconen i behold. I dag har vi for første gang en tur i frisk luft (siden 2. marts) og i søndags var vi for første gang overhovedet uden for cellens 3 gange 4 kalkede meter. Ca. det halve antal dage har vi tilbragt på ubeskæftiget vandring op og ned ad gulvet, den øvrige tid har vi løst knuder (høstbindegarn) og flået halm (til flettearbejde). I øv-

rigt var der ubeskriveligt snavset og uhumsk i Kulturlandet og dertil væggelus.

— Siden slutningen af marts har jeg regnet med denne hjemsendelse (efter ca. d. 15. april) som en stor mulighed, derefter havde jeg planlagt invasion omkr. 1. maj og krigsafslutning ca. d. 15. Første del af beregningen var altså rigtig, og anden del synes også at skulle stemme. Om så også mine begrundelser for første del af beregningen var rigtige, ved jeg selvfølgelig ikke. Tonen herhjemme er vistnok anderledes, end jeg havde ventet — men hvad planerne end er, tænker jeg, at der denne gang kommer en mand med en lavine i vejen. Og så ville jeg i øvrigt gerne — om nødvendigt — have mit besøg på Dagmarhus overstået. Det er altid behageligst at tænke på.

Stemningen herinde er noget tung. Pensionærene virker lidt nedtrykte. Soldaterne også — måske er alle lidt forårstrætte, måske krigstrætte, og så selvfølgelig de bortfaldne -tilladelser og dr. Best's trusler tværs over graven.

Makker har jeg ikke længer, heller ikke tobak eller »legetøj« eller noget af det, der gjorde livet muligt at leve.

For 6. eller 7. gang siden 13. januar blev jeg i går visiteret, men alt, hvad de fandt, var lidt lommeuld og en pudsig tysk dødsannonce. Nu har jeg kun noget tøj (endda rigeligt!!), en blyant, toiletsager, og — i smug — et spil kort plus en hel del optimisme! Og så må de Allierede hjælpe for resten.

Vi ses snart! Vær vis på det. Alle krige ophører, og denne har nu allerede været for længe.

G.

P. S.

Jeg er lidt spændt på, om vores radio, skrivemaskine, elektr. barbermaskine, scrapbog, papirer, 300 kr. og m. m.

stadig er på Dagmarhus. Men selvfølgelig — der bliver tid nok!! til at ærgre sig.

— Jeg hørte en slåmaskine i dag; tænk, når man snart igen skal slæbe sådan en.

14. maj 1944.

Kære lille mor!

Jeg har været doven i dag. Jeg har hvilet på et stort værk eller det meste af et. Så vågnede jeg ved aftensmad og en meddelelse, som jeg havde frygtet.

Jeg har åbent vindue, og det regner. Og solsorte flyver over høje mure og synger for dødsdømte fanger. Det er smukt og poetisk, men næppe helt rigtigt.

Jeg havde frygtet en snarlig offentliggørelse af dommene, blot ikke så hurtigt. Men samtidig får jeg nu optimistisk nyt fra flere sider. Jeg håber fremfor noget, at denne optimisme begrundes sig i den offentliggjorte meddelelses tekst, for jeg tør knapt nok tænke på, hvordan du har det.

Der er lang vej endnu, og dette her er kun begyndelsen. Mit »store værk« er min benådningsansøgning, et skrift på højde med Ciceros bedste. Den stiles til dr. Best, og før han bekræfter dommene, er de ikke retsgyldige.

Men heller ikke i værste fald er det værste sket endnu. Jeg talte før og efter dommen med et medlem af retten, og han forklarede, at dommene er politiske, og fuldbyrdelsen afhang af den politiske udvikling herhjemme. Med andre ord tager man gidsler som modtræk.

Flere domme vil utvivlsomt følge efter, men meddelelser er sendt ud overalt om, at sabotagen må standse indtil videre. Det er ikke gjort på en dag, men hvad der lykkedes i januar kan også lykkes i maj.

Det er i korthed situationen. Den er makaber — dødsdomme i maj — men dog ikke værre, end at vi bør bevare

hele hovedet koldt og hele hjertet fuldt af stort mod. Blot er det så svært at begribe, at du nu skal gå alene derhjemme og slås med dine tanker.

Selv fortsætter jeg tilværelsen uden afvigelser. Jeg indtager mine vitamintabletter, og går min tur på gulvet. Kun én forandring er indtrådt: Min brødration har jeg nedsat fra 18 til 14 skiver daglig. Ikke af appetitmangel, men fordi en for fuld mave giver tomt hoved. Og hovedet er stadig mit eget, og jeg skal bruge det.

Vi var 4, der fik dødsdom; den ene en dame på din alder. Og ingen opgav værdigheden! Selv ikke i de mellem-liggende 3 timer fra retsforhandling til domsafsigelse. Der var 12 mennesker om et bord, og alle røg af samme pibe. Snakke måtte vi ikke, men smile havde vi da lov til.

Vi fulgtes hjem i lastvogn. Soldaterne var rystede, og vi var som børn på en forperron. Det var ikke en forceret stemning, men vi har jo haft tid nok til at fortryde.

Jeg håber så inderligt, og jeg er næsten overbevist om, at du og Ellen og Bodil vil bevare et vist humør og et stort mod. Det er slemt at vide, at I nu ved det, men en umådelig hjælp har det hidtil været at se og vide, hvor godt du har taget det, og du vil også kunne klare dette her.

Og så bør det i øvrigt også glæde dig, hvad jeg har grund til at være glad over: At jeg kom først, men blev den sidste. —

Jeg skriver igen i løbet af nogle dage. Jeg håber, at dette må nå dig hurtigt.

Og så i øvrigt endnu engang på gensyn. For sådan tror jeg dog stadig.

Georg.

Kære lille mor! Så kender du altså situationen. Den er let at overse, men den giver dog gode muligheder. Blot bliver den næste tid drøj for dig og Ellen, indtil byen og dr. Best når til en forståelse.

Hele min fløj er flyttet. Jeg har fået en sydcelle, sydvest med sol til sidste stråle. Gul er den med brune striber. Varme farver og fliser om vasken. En højtsvungen gaslampe, og et vindue indenfor rækkevidde. En rigtig lille optimistcelle.

Dumme ting at fortælle under disse omstændigheder, men dog små ting, der også tæller for mig i hvert fald.

Vi fik meddelelsen i dag, om at benådning afhænger af udviklingen. Samtidig fik vi lov at modtage besøg, hvad ellers for øjeblikket er inddraget. Jeg ved, hvor drøj en nyhed, det har været for dig. Derfor skal du også kun komme, hvis du selv ubetinget ønsker det. Noget hastværk har det jo i øvrigt ikke, og *jeg bliver ikke skuffet*, hvis du foretrækker at skrive. Ingen behøver at fortælle mig, hvor svært det er for dig, og jeg håber inderligt, at du kun gør, hvad du synes falder lettest.

Som sagt, situationen er fuld af muligheder, men jeg hverken synger eller beklager mig. Hvad jeg beklager er, at du og Ellen skal have den værste part, for det har I ganske ubetinget. Og så er jeg endda glad ved at vide, at det netop er jer, for I vil kunne klare det!

Jeg savner nu en skjorte og snart lidt sokker. Et sæt rent undertøj har jeg. Om det ellers er tilladt at sende noget, ved jeg ikke. Som sagt, her er stuearrest for tiden

og har været i 3 uger. Tabletterne var meget velkomne, de pyntede på faconen.

Hvis du ønsker at besøge mig, eller hvis du ønsker andre oplysninger, kan du ringe til Vestre Fængsel (Herr Erik-sen).

Så håber jeg ellers, situationen må afklares i løbet af rimelig tid. Og også håber jeg, at du forstår, at jeg ikke mister humøret.

Hav det godt, og hvis du kan, så skriv til Ellen. Hun trænger sikkert også til det.

Kærlig hilsen
Georg.

Jeg har læst, hvad jeg har skrevet, og finder det lidt »tørt«, men mon ikke det dog er tilstrækkeligt. Vi kender hverandre så godt, at vi ikke behøver at drukne i mange ord, de ganske simple ting, vi har at sige hinanden. Den kunst har jeg lært af dig, og det er en god kunst.

Kys fra
G.

Tobak og læsestof må modtages. M. h. t. det sidste har jeg ingen særlige ønsker. Jeg har næsten glemmt, hvad en bog er. Også gerne Søndags BT og Kryds og tv. blad. En dårlig smag, men god underholdning.

17/5 1944.

Så er jeg her allerede igen, lille mor!

Og ikke for at fylde dig med falsk håb, men for at give dig del i mit eget.

I dag er der faldet 4 nye domme, hører jeg. Det er en skærpelse af situationen, men en *tilsigtet skærpelse* og derfor en gunstig nyhed! Om der falder flere endnu, ved jeg ikke, men jeg antager det.

Situationen er fremdeles kritisk, det indrømmer jeg, men flere ting er nu opnået: 4 domme er en forskrækkelse, men ikke større, end at den kan fortage sig. Det var i hvert fald, hvad jeg frygtede: at vi skulle blive »glemt« igen derude. Som allerede sagt, sabotage er ikke standset på en dag, selv om »ledelsen« giver ordre. Men tyskerne synes altså klar over denne gradvise virkning, og derfor opfrisker de erindringen efter et passende antal dage. Tidspunktet er velvalgt, og virkningen utvivlsom. Det er det første, der er opnået.

Det andet, der opnåes, er tid! Det er en stor iscenesættelse, og den vil kræve meget tid, og tid er det, vi har brug for til afspænding. Hver dag er en stor forbedring.

(— Jeg traf en »veninde« på trappen forleden; en tysk dame. »Kopf hoch, Georg — die Idioten — Reklame!« Hun var ganske simpelt rystet, men hun mente, hvad hun sagde.)

Endnu en ting: 4 domme af denne specielle art (!) gør virkning. 8 gør større virkning, men 2×4 gør dobbelt virkning. Men ikke blot virker de, hvor de er tilsigtet at virke. Også soldaterne har siden været ganske tydeligt ry-

stet. Og Meister har været som en skypumpe. Det er tyskerne selv!

Og hvad vil man skrive i neutrale lande? Endda på et tidspunkt, hvor tyske aviser flyder over af forsoningstanker og ønsker om efterkrigsforståelse os alle imellem. Det er realistisk iscenesat, deres drama, men det ville være meget, meget dyrt at opføre.

— Det var »min ven« fra retten, der i går forkyndte betingelserne. »Die Verurteilungen werden nicht vollstreckt, verstehen Sie!« sagde han meget indtrængende. »Dommene bliver ikke fuldbyrdet« medmindre osv. osv. Sagen er stillet på spidsen, men jeg er overbevist om, at den holder.

— Der er i aften en tilsyneladende afspænding at spore hos soldaterne. Om det så er, fordi de har opfattet sagen som jeg, kan jeg selvfølgelig ikke sige så kort efter.

Hvor længe nu belejringstilstanden skal holdes, aner jeg heller ikke. Jeg håber inderligt, for din og mange andres skyld, at den må blive af kort varighed, men jeg er forberedt på længere!

Og så er jeg iøvrigt stolt over, at have en mor og en kone, som jeg kan stole på, som jeg gør på jer i denne tid!

— Endnu et brev følger efter eller er måske kommet. Det går imidlertid via retten og er uundgåeligt farvet derefter.

Og så godt humør, lille mor, selv om det er et stort forlangende.

Kærlig hilsen fra
Georg.

(Det sidste brev).

20/5 1944.

Lille elskede mor!

Så kommer det værste. Ja, ikke for mig, for for mig vil det ikke være svært, men for dig. Men du har været utrolig, og du vil stadig være det. Du vil få brug for alt dit mod, men du har aldrig endnu svigtet! Og så ved jeg, at du vil være overbevist om, at trods alt, så nyttede det!! Det er en meget lille trøst at give dig, men når du ved, at det for mig er tilstrækkeligt, vil det også betyde noget for dig.

Hvorfor du nu igen skal miste noget, forstår jeg ikke. Men prøv at tænke på ikke blot hvad du mister, men hvad vi har haft. Jeg ved hvad far betød og stadig betyder for dig, og på samme måde skal også vi to altid være sammen. Og mig har du allerede givet så meget godt, at jeg ikke er i stand til at være bitter over, at der ikke bliver mere.

— Der var meget, jeg kunne fortryde, og meget, jeg kunne og burde have gjort for dig, som jeg aldrig har gjort. Men jeg vil ikke bruge tiden til at fortryde; blot vil jeg være så inderlig glad ved at tænke på, hvor meget vi forstod hinanden, selv når jeg gik min egen underlige vej.

Det bliver en ganske uendelig svær tid for dig, den første. Men du må ikke glemme et øjeblik, hvor meget du stadig har. Ikke blot Bodil har du, men Bodils drenge. De er en frisk start, og du kan lære dem meget af, hvad

du har lært mig. Hvorfor det skal være dig, der altid giver, ved jeg ikke, men det må være godt at kunne give noget.

Jeg udtrykker mig måske dårligt i aften; jeg er ikke vant til at sige, hvad jeg føler, og det har heller ikke været nødvendigt mellem os. Vi holdt af hinanden og vi vil blive ved at holde af hinanden, så ganske ligetil og ubegrænset.

Og så vær overbevist om og lad det hjælpe dig, hvad det vil, at dette her falder mig mærkværdigt let. Det har ikke været forgæves og derfor er det så enkelt.

Lev vel og hav det godt, lille mor. Din dreng elsker dig.

Georg.

EFTERSKRIFT

af

MARTIN A. HANSEN

De gode håbs have

(Oprindeligt trykt som anmeldelse i ugebladet »Frit Danmark« den 27. september 1946).

»Retten er sat. Retten har siddet. Retten er gået sin vej igen. Vi var 12 anklagede. Som anstifter stempler de mig«. Det får han i en pause ridset ned på en stump papir, som føjes ind i dagbogen. Midt under rettergangen den 12. maj 44. Og lidt efter er så Georg Quistgaard dømt til døden. De er flere. »4 ialt, og alle tog det glimrende«, skriver han straks efter. Da dødsdommene offentliggøres, tilføjer tyskerne, at fuldbyrdelsen afhænger af befolkningens holdning, af sabotagen. De fire gidsler, de har at vente time for time. Endnu fire bliver dømt og venter. »Gid jeg kunne fatte mig til stor alvor«, skriver han, »livet er ikke længer så langt, at man kan tænke i morgen«. Dag går efter dag, de venter. Men han kan skrive: »Jeg har fået en sydcelle, en ægte sydcelle med sol til sidste stråle. Gul er den med brun stribe. En rigtig lille optimistcelle«. Isoleret, ene i uvisheden har han dog ét hos sig: »Og de gode håbs have glemte jeg heller ikke. Sløj som den var efter to dages ensomhed, har den nu rettet sig«. En tændstikæske med lidt jord og græs, fundet i en

cementsprække i fængselsgården. Det er de gode håbs have. »Blot mangler jeg nu en regnorm«, føjer han til, for ikke at virke for rørende, da han på majdagen første gang nævner haven. »Når vissent græs bliver grønt, forpligter det også os andre«, skriver han nu, som dødsdømt.

Han venter dag efter dag. »Jeg ved, hvor ubeskrivelig slemt det må være for dig og mor... mig selv er det mærkeligt »vedkommende«. Jeg er lidt utålmodig, men det er man også hos frisøren... Blot ville jeg inderligt gerne kunne hjælpe jer«. Den 17. maj opdager han, det er sommer, trods gråvej, han får fra vinduet et glimt både af svaler og tulipaner. Den 21. maj bliver han skudt. Nu hviler han i den større De gode Håbs Have. Sammen med de andre.

»Vi vandt i hvert fald en krig«.

Sådan slutter hans fængselsdagbog, og sådan er han. Han siger kun, hvad han kan stå ved. I hans menneskeligt og poetisk så rige dagbog, skrevet på toiletpapir, er den sætning næsten det eneste, han siger om sagen, om kampen, målet, om det, der kostede ham alt. Om det taler han ikke. For det har han handlet.

I hvert fald. Er der så mere, har det så ført til mere? Han havde allerede da visse anelser, mærker man. Men mere er der! Elias Bredsdorff, som har skrevet et meget smukt forord til bogen med Georg Quistgaards breve (for hvilke forfatterhonoraret går til Frihedsfonden), har ret i, at denne lille bog skal leve. Enhver ung burde eje både den og brevene af Kim Malthé-Bruun, Christian U. Hansen og de andre henrettede. De er vort »mere«. Spirekraften i dem kan man ikke miste troen på.

Fra purung prøvede han så det ene, så det andet, turede rundt i Europa, først ene, så sammen med sin unge kone — som dagbogen er stilet til. Han skulle jo engang skrive, blive forfatter, men måtte først søge, se, suge ind. Der-

efter var han kunsthandler, inkassator og endnu andet, og så kom besættelsen. Det var jo ofte i naturer som hans, for bedsteborgeren håbløst urolige sjæle, nationens sande urokkelige vilje sad gemt. Han var blandt de første i modstandsbevægelsen, forfatterskabet måtte så vente. Kontaktmand for engelske faldskærmsfolk, dygtig organisator i det illegale. Januar 44 blev han taget. Et par måneder i Vestre, et par måneder i tugthus i Schwerin. Ført tilbage til Vestre 25. april.

Nu har han knapt fire uger igen. Han er 29 år, skulle jo være skribent og har nu knapt fire uger til at blive det i. Hvor kort fristen er, ved hans forstand vel ikke, han gør alt for at holde tankerne lyse, håbet oppe, lunet frodigt. Men hans inderste ved det, hans genius ved det. Sidst i april begynder han dagbogen, fortæller om Schwerin, om Vestre, om sig selv, om de andre, om nuet, om tingene, de små med, en opgave, ingen har magtet som han. Han skriver, han er straks digter. Disse ilende sætninger på det usle toiletpapir holder for en streng formvurdering, hvad bedre er, de rummer noget liv, sjæl, hjerte. Også hans lille værk er en dejlig have, fuld af friske urter, der nærer. Også en De gode Håbs Have.

»... et kaudervælsk af slet lyrik og stille morskab,« kalder han det selv. Det er ment, og det er ikke ment. Hans element er underfundigheden, han holder op med at sige noget, hvor de fleste rigtig tager fat, han siger mest mellem linjerne. Og selvironien er stadig levende, altid på vagt. »Mit »store værk« er min benådningsansøgning, et skrift på højde med Ciceros bedste,« skriver han 14. maj til sin mor. Hans lune kan de ikke dømme fra livet, men det har jo også en mission ud over døden. Det skal kunne lege, lyse, dulme i smerten.

Fra tugthuset i Schwerin, hvor »de fylder sig med angst fra gulv til 3. sal. Temaet er død ved skydning... og der

er altid folk, der dør to gange,« mindes han også: »Der var en solsort, der hver eneste aften tømte sit sorte bryst for henrykte toner.«

I naturbilledernes friskhed minder han og Kim Malthes Bruun om hinanden, som i højmod og sjælelig adel. Ellers er de dybt forskellige. Grebet åbner Kim for sit indre, bliver skuende, visionær, medens hans åndsbroder, der døde året før, lukker sig og næsten legende stryger sit fine instrument, så kun det opmærksomme øre hører de dybe molltoner derunder. Han skriver: »Anklageren foreslog dødsdom. Så tænkte jeg, hvad ser nu bedst ud? Skal jeg blive bleg og tørre sved af panden? Eller skal jeg holde mig høj og uanfægtet? Men Arne græd og løste spørgsmålet. Så trøstede jeg ham i stedet. Det gav et skær af menneskelighed, tænkte jeg.« Bag den lette tone er der en hensynsløs, brændende, smertende ærlighed. Så sviende ærlig, så sand i sin stræben mod renheden, er han da, at han når, hvad han inderst inde har villet: Det store, han intet siger om, er nyt og ungt og nært igen.

Billig i boghandelen, dyr af indhold.

Martin A. Hansen.

I
26/4. Mor —! Der gaaer jeg igen
bevidst paa Vindst og Jærskes som en
gammelt Mand i den Høns-gaard.
10. høflig her skal at vende dig is
Løstestegn paa jeg indelig agter paa
den Skuld om ly, hvordan din hars
kufft der, men vi opmærksom slawig
for indvirkelse mindre vore indem-
rige Ophold, og for dog for vi

de samme kufftens alle
- Pilledele indvirkelse som. Perillium,
for 2. Sodermedel. — Ved for det
Kunne velkomme os af 16/4, som
21/4 og P.K.-Pille, indvirkelse opken
for vore Ophold. — Vi om 100 ind
for som 8 hars; 2. Talardele, ja
Blev i Tyskland. 8. Indvirkelse
to for det. Siger — hars Hånd og
Indvirkelse vore, lidt om ind
Spad, men alle om det om

Indledningen af Georg Quistgaards brev til hans mor,
skrevet på toiletpapir.

hvor alle af Tys Lande: Sørellekes med:
des. Iffendingsforstande.

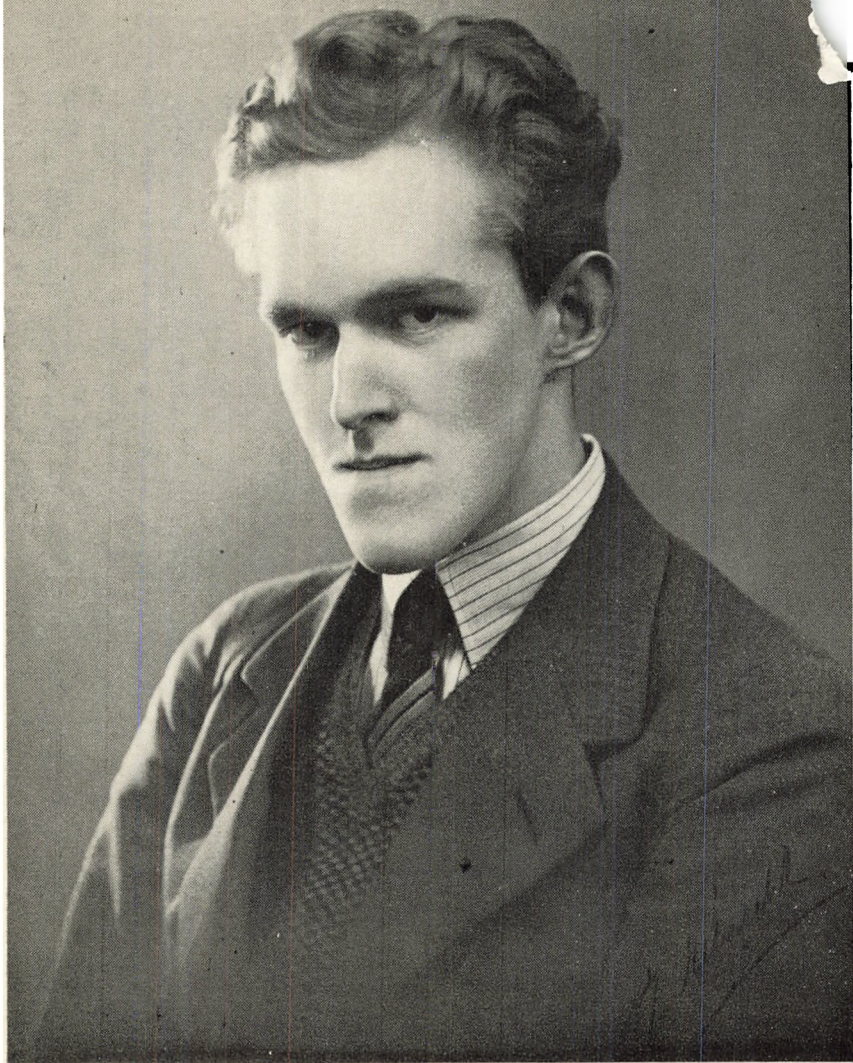
Der kom dars og gads. hvor jeg mener, og
jeg genlyd des Tinn for. "Belvidens" Pley con.
— Hvad min Gjal der alene for Tho:
Merkværdig: Pleyen den mellem 2 Styer, hvilede
og særlig og pagede og møde mans i gude Tøj.
"Hv. Stal min til Dine, frem jeg er vide. H
nævnte Frimærk. man kunde have været der,
men jeg had fordejes Vryheden — Gyg den, at
jeg ikke blot kan fordejes. men stiftet den hel.
Gyg skal ikke antage des ydelig er."

— På slinkte jeg. På alle at jeg stikker for
jeg fordejes S. 8h, 6h og 8h alle: skinn
D. 2h. P. 2h. Man vilde se mere en dem and.
ning: Men kræfter: Der er indet definition
over S. 8h: et langt Orde. Hellen alle jeg flem
mages definitione. hvar Sogang for den van,
det kan jeg se af Tiden, kun den er lang sig
mellem Christelig helse og dy Gd sin ellers ager. Og
de heder jeg iderigt for et Tinghus af gude
Wade og den smasly handgang: "Viel. For
Omver i omme Sommer til Dine!"

— Ni vande i hvortalen en Norig!

huv
gemy

Georg Quistgaard er født den 19. februar 1915 i København og opvokset i Roskilde. Han var blandt modstandsbevægelsens pionerer og blev 13/1-44 arresteret af Gestapo. Udefra set er resten kun kølige datoer: Vestre Fængsel (13/1-2/3) — Schwerin (2/3-25/4) — Vestre Fængsel (25/4-21/5) — dødsdom 12/5 — henrettelse 21/5.